

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

**MEDYADAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET TEMSİLLERİNİN
SOSYOLOJİ ÖĞRENCİLERİ TARAFINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA**

Onur YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

MEDYADAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET TEMSİLLERİNİN SOSYOLOJİ ÖĞRENCİLERİ
TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Onur YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Onur Yılmaz tarafından hazırlanan “Medyadaki Toplumsal Cinsiyet Temsillerinin Sosyoloji Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma” başlıklı bu çalışma, 04. 06. 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ (Başkan)

Doç. Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU (Danışman)

Doç. Dr. İlknur YÜKSEL KAPTANOĞLU (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Onur Yılmaz

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Ashhan Öğün Boyacıoğlu** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Onur YILMAZ

ÖZET

YILMAZ, Onur. *Medyadaki Toplumsal Cinsiyet Temsillerinin Sosyoloji Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Araştırmada medya ile izleyici arasındaki ilişkiye odaklanılmış ve toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olduğu düşünülen lisans düzeyindeki sosyoloji öğrencilerinin medyadaki toplumsal cinsiyet temsilleri hakkındaki düşünceleri incelenmiştir. Bu şekilde, sosyoloji öğrencilerinin topluma yönelik açıklamalarda toplumsal cinsiyet perspektifini dikkate alıp almadıkları anlaşılabilecektir. Feminist metodolojik yaklaşım rehberliğinde cinsiyetler arası eşitsizliğe yol açan normların açığa çıkarılması ve sosyoloji öğrencilerinin medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerini ne şekilde anlamlandırdıklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Ankara'daki devlet üniversitelerinde öğrenim gören 10 lisans düzeyi 3. ve 4. sınıf öğrenci ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, öğrencilerin medyadaki kadın erkek temsillerini olumsuz olarak değerlendirdiği ve klişe tiplerin medyada yeniden yaratılarak eşitliğe zarar verdiklerini düşündükleri bulunmuştur. Sansasyon ve reyting uğruna toplumsal cinsiyet rol ve normlarının suiistimal edildiği belirtilirken meseleye farklı açılardan bakan öğrenciler de bulunmaktadır. Sosyoloji lisans müfredatındaki zorunlu veya seçmeli toplumsal cinsiyet derslerinin etkisinin nasıl yorumlanması gerektiği katılımcıların görüşleriyle ortaya konmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Medyada toplumsal cinsiyet temsili, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet farkındalığı, sosyoloji eğitimi.

ABSTRACT

YILMAZ, Onur. *A Qualitative Study on the Evaluation of Gender Representation in Media by Sociology Students*. Master's Thesis, Ankara, 2024.

The study focuses on the relationship between media and audience and examines the thoughts of undergraduate sociology students, who are considered to be gender-aware, on gender representations in the media. In this way, it will be understood whether sociology students take into account the gender perspective in their explanations of society. Under the guidance of feminist methodological approach, it is aimed to reveal the norms that lead to inequality between genders and to reveal how sociology students make sense of gender representations in the media. In this direction, in-depth interviews were conducted with 10 undergraduates third and fourth degree students studying at state universities in Ankara, and as a result, it was found that the students evaluated the representations of men and women in the media negatively and thought that stereotypes were recreated in the media and harmed equality. While it is stated that gender roles and norms are abused for the sake of sensation and ratings, there are also students who see the issue from different perspectives. The views of the participants reveal how the impact of compulsory or elective gender courses in the sociology undergraduate curriculum should be interpreted.

Keywords

Gender representation in media, gender, gender awareness, sociology education.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÖNSÖZ	ix
 GİRİŞ	 1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN AMACI, PROBLEMİ VE YÖNTEMİ	4
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	4
1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
1.3.1. Katılımcı Grubu.....	8
1.3.2. Veri Toplama ve Analiz Sürecine İlişkin.....	10
1.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	11
 2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	 12
2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET ve MEDYA	13
2.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Medya Çalışmaları.....	17
2.1.2. Medyada Toplumsal Cinsiyet Temsilleri.....	18
2.1.3. Medya Sahipliğinin Toplumsal Cinsiyet Temsilleri ile İlişkisi....	28
2.1.4. Toplumsal Cinsiyet Farkındalığına İlişkin İzleyicilere Yönelik Çalışmalar.....	29

2.1.5. Medya ve Toplumsal Cinsiyete Yönelik Çalışmalar.....	33
2.2. SOSYOLOJİ EĞİTİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞI.....	34
2.2.1. Sosyoloji Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Farkındalığına Yönelik Çalışmalar.....	36
3. BÖLÜM: BULGULAR.....	37
3.1. TELEVİZYON VE MEDYADA CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANLAMLANDIRILMASI.....	37
3.1.1. Şiddet ve Zorbalık.....	37
3.1.2. Sosyal Konum/ Statü.....	39
3.1.3. Olumlu Temsillerin Klişeleşmiş Tiplerle Sürdürülmesi.....	41
3.2. TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞI.....	43
3.2.1. Klişeleşmiş Tipler: Kurtarıcı Bağımsız Erkek ve Kurtarılan Bağımlı Kadın.....	43
3.2.2. Bedenin Nesneleştirilmesi ve Sansasyonel Hale Getirilmesi.....	46
3.2.3. Geleneksel Televizyonda Yapıların Cinsiyetçiliği Pekiştirilmesi.....	48
3.2.4. Türk Aile Yapısına Karşı Kadın Yöneticiler ve Ev Adamları.....	50
3.3. MEDYADAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET TEMSİLİNİN TOPLUMLA İLİŞKİSİNİ ANLAMLANDIRMA.....	52
3.3.1. Ataerkil Düzenin Yeniden Yaratımı ve Düzeni İçselleştirme.....	52
3.3.2. Erkekliklerin İnşası ve Normalleştirilmesi.....	54
3.3.3. Şiddetin Normalleştirilmesi.....	56
3.4. SOSYOLOJİ KURAMLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞI GELİŞTİRMESİNDEKİ YERİ.....	57
3.4.1. Kısıtlılık ve Gündelik Yaşama Bağlantısızlık.....	58
3.4.2. Aile Kavramından Uzaklaşma ve Farklı Toplumsal Bakış Açıları.....	59

3.4.3. Cinsiyetçiliği ve Olumsuz Temsilleri Görmede Sosyoloji.....	60
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	61
KAYNAKÇA.....	67
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	74
EK 2. ETİK KURUL İZNİ.....	76

ÖNSÖZ

Lisansını gazetecilik alanında yapan biri olarak ve medyada kısa süren iş deneyimlerine dayanarak gazetelerde, radyolarda ve televizyonlarda kullanılan dilin ne kadar önemli olduğunu toplumsal cinsiyet konusuyla bir kez daha anlayabilmiş oldum. Lisans öğrencisiyken aldığım derslerle kazandığım toplumsal cinsiyet perspektifiyle toplumda etkili bir yere sahip olan medyanın dönüştürücü gücüne inandığımdan ötürü bu çalışmayı yapmak istedim. Bir gazeteci, senarist veya yapımcı olmak fark etmeksizin toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olarak yapılan işlerin toplumun yararına olacağının da bilincindeydim. Ancak medyanın yanı sıra lisans düzeyinde çift anadal yaparak başladığım sosyoloji yolculuğumda toplumu inceleyecek ve anlamlandırmaya çalışacak olan geleceğin sosyologlarının da aynı farkındalığa sahip olmasının gerekliliğini düşünüyordum.

İki farklı lisans derecemi kadın çalışmaları ile birleştirerek sosyoloji öğrencilerinin medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerini nasıl değerlendirdikleri üzerine yaptığım bu çalışmada öncelikle danışmanım Aslıhan Öğün Boyacıoğlu'na desteklerinden ötürü teşekkür ederim. Ankara'daki devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilere ulaşabilmem için ellerinden geleni yapan öğretim üyelerine de teşekkürü borç bilirim. Son olarak maddi ve manevi desteklerini sunan babam Gürol Yılmaz ile annem Züleyha Yılmaz'a ve tez yazım sürecindeki bütün yardımlarından ötürü Berkay Şerbetci'ye teşekkür ederim.

GİRİŞ

Medya hem bilgi almamızı hem de boş zaman eğlencesini sağlamada karşımıza çıkmaktadır. Günlük hayatımızda haberleri takip etmemizde ve izlediğimiz programlarla anlam dünyamızı oluşturmada önemli bir yere sahiptir. Gerek dizilerle gerek filmlerle veya sabah programlarıyla ister istemez toplumsal bir anlam dünyası oluştururuz. O nedenle medyanın izleyicilere yönelik etkisi iletişim çalışmalarında incelenen bir konudur.

Televizyon, radyo, sinema, gazete ve son dönemlerde eklenen sosyal medya ile toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelip büyüyen ve karmaşılaşan medya hemen her alana nüfuz etmektedir. Dolayısıyla medyanın topluma ne aktardığı ve toplumun bundan nasıl etkilendiği hem iktidar hem de toplumsal ilişkiler açısından önem arz etmektedir. Geçmişte ve günümüzde yasama, yürütme ve yargının yanında “dördüncü güç” (Erdoğan, 2013) olarak belirip kamuoyu yaratan medya, demokrasinin temel ilkelerinin gerçekleşmesine aracı olmaktadır. Ancak bu noktada medyanın hangi ideolojinin tekelinde olduğu elzemdir. Zira haber alma ve iletişim özgürlüğü anayasa (1982 Anayasası, 22 ve 26. Madde) tarafından korunsun da medyayı elinde bulunduran grup veya grupların temsil ettiği oranda bir özgürlüğe sahip olunabilir. Tek tip bir medyanın da o yüzden demokrasi için faydalı olamayacağı görülmektedir çünkü bu tip medyada karşıt düşünceler yeterince yer bulamamaktadır. Günümüzde alternatif medya kanallarının varlığı demokrasiye hizmet ederken belli ideolojideki medya tekelleri belli grup ve nosyonları etkilemeye ve kimi zaman istenilen toplumsal düzeni teşvik etmeye hizmet etmektedir.

Medya ve izleyici/okur ikiliği ile medyanın mutlak etkisi meselesinden çıkabilmek için izleyici/okurun tamamen pasif bir şekilde kendilerine aktarılanı kabul eden bir yapı olarak belirmediğinden bahsetmek gerekmektedir. Ancak her ne kadar izleyici/okurun medyadaki çıktılarını pasif bir şekilde alımlamayabileceği düşünülse de medyanın aktif bir şekilde yapımları ve mesajları üreten taraf olduğunu unutmamak gerekir. Bu ilişkide izleyici/okur üretilen yapımlardaki mesaj ve temaları alımlamak dışında bu mesajların üretici aşamasında yer almamaktadır; en azından üretim süreci boyunca çünkü mesaj ve

tema üretimi yapım tamamlandıktan sonra da her bir izleyici için farklı şekillerde devam edebilmektedir.

Bu mesaj veya temalardan birisi toplumsal cinsiyet norm ve temsilleridir. Medya gerek toplumdaki hali hazırda var olan klişeleri abartarak gerek yeni modeller üreterek toplumsal ilişkilerimizi etkileyebilmektedir. Cinsiyetle ilgili önyargılara temel sağlayacak eşitsiz temsillerin varlığı buna örnek gösterilebilmektedir. Kaçınılmaz bir şekilde medyada yer edinen toplumsal cinsiyet rollerinin çarpıklığı iletişim alanında tartışılan bir mesele haline gelmiştir. Bunun ötesinde medyanın mı toplumu etkilediği yoksa toplumun mu medyayı etkilediği tartışması da devam etmektedir. Medyanın toplumun aynası olarak (Kocadaş, 2005) işlev gördüğü argümanından yola çıkarsak medyadaki olumsuz toplumsal cinsiyet temsillerinin toplumda zaten var olduğu iddia edilmiş olmaktadır. Dolayısıyla iki taraftan birisini seçmek yerine medya ve toplumun birbirini karşılıklı olarak etkilediği noktasına varmak daha mantıklı olacaktır.

Medyanın cinsiyet kalıplarını meşrulaştırıcı bir yanı olduğu, doğrudan cinsiyetçi söylemleri yarattığı ve yeniden ürettiği yönünde çalışmalar mevcuttur. Aynı şekilde televizyonun egemen söyleminin, topluma aktarılan mesajlarla kültürel öğelerin korunmasına katkıda bulunduğu eleştirisi ağırlıklı bir biçimde yapılmaktadır. Ancak bu o kadar siyah beyaz bir formatta sunulmamaktadır çünkü günümüzde yüzlerce televizyon kanalı bulunmakta ve pek çoğu kendi yayın politikası ile vizyonu sürdürmektedir. Burada kasıtlı bir şekilde ataerkil ideolojinin toplumsal cinsiyet temsillerinin aktarılmaya ve sürdürülmeye çalışılmasından ziyade mevcut ataerkil öğelerin yer yer abartılarak yapımlarda yer bulmasıdır.

Bu çalışmada da medya ile izleyici ilişkisinden yola çıkılmış fakat toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olduğu düşünülen toplumbilim öğrencilerini odak noktasına alınmıştır. Elbette söz konusu toplumsal cinsiyet norm ve kalıplar olduğunda toplumu etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Medya ve medyadaki temsiller ise bunlardan sadece birisidir. Örgün eğitim veya açık öğretim fark etmeksizin üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerinin müfredatları incelendiğinde sosyoloji öğrencilerinin bu tarz norm ve temsilleri izledikleri medya yapımlarında tanıma olasılığının daha yüksek

olacağı ihtimaline ulaşılabilir. Böylece topluma yönelik açıklamalar getirilirken toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıp bakamadıkları anlaşılmış olacaktır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI, PROBLEMİ VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Günümüz medyasında yerli veya yabancı film, dizi ve televizyon programları dijital platformlardan geleneksel televizyona kadar çeşitli şekillerde izleyicilere sunulmaktadır. Bu tezin konusu da yapımlardaki toplumsal cinsiyet temsillerinin ve inşa edilen normların sosyoloji bölümü öğrencileri tarafından nasıl algılandığını anlamaktır. Bu noktada tezin temel sayıltısı, sosyolog ünvanı kazanacak öğrencilerin günlük yaşantılarında olup bitenleri bir biçimiyle diğer bölüm öğrencilerine göre daha eleştirel ve daha analitik değerlendireceği yönündedir. Özellikle kadın-erkek eşitliği göz önünde bulundurulduğunda izledikleri yapımlara ne tür eleştiriler ve yorumlar getirebileceklerini görmek ve farklı cinsiyetteki karakterlerin sosyal konumları bağlamında nasıl temsil edildikleri konusundaki düşüncelerini ortaya koymak bu çalışmanın temel hedeflerinden biridir.

Ancak ilgili ve benzer çalışmaların çoğunluğundan farklı olarak bu tez çalışmasının çıkış noktası toplumu inceleyen sosyoloji öğrencilerinin günlük yaşamlarında izledikleri/tükettikleri medya içeriklerindeki toplumsal cinsiyet temsillerini ayırt edip edemedikleri ve nasıl değerlendirdikleridir. Bu nedenle yapılmış çalışmalardan farklı olarak sosyoloji öğrencilerinin izledikleri film, dizi ve televizyon programları üzerine onlarla derinlemesine görüşmeler yapıp toplumsal cinsiyet temsillerini nasıl değerlendirdiklerini anlamak amaçlanmıştır. Dolayısıyla, çalışmanın amacı inceleme alanı toplum olan sosyoloji öğrencilerinin izledikleri yapımlardaki toplumsal cinsiyet temsillerini eleştirel bir gözle analiz edip etmediklerini keşfetmeye yöneliktir.

Böylece sosyoloji eğitimi görmenin konu toplumsal cinsiyet olduğunda geleceğin sosyologları üzerindeki etkisini görebilir ve günümüz medyasının önemli bir sorunu olan yanlış stereotipler üzerinden biçimlendirilen toplumsal cinsiyet temsillerini fark edip edemedikleri ve ne tür eleştirel değerlendirmeler yaptıkları kavranabilir. Medyanın toplumsal cinsiyet temsilleri ve sosyoloji öğrencilerinin bu konudaki farkındalığını

keşfetmeye çalışmak önemlidir çünkü geleceğin sosyologlarının toplumu incelerken elzem meselelerden biri olan toplumsal cinsiyeti doğru bir şekilde değerlendirmeleri beklenmektedir.

Bu çalışmanın sorunsalı sosyoloji dersleriyle birlikte toplumsal cinsiyet kavramından haberdar olan ve diğer bölümlerle karşılaştırıldığında sosyolojinin amacı olması gerektiği noktasından hareketle belirlenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Medya, enformasyon aktarımında ve kamuoyu oluşturmada etkilidir. Zaman zaman toplumu ve dolayısıyla bireyi yönlendirici bir etkisi olduğu, belirli ideolojiyi yansıtır ve meşrulaştırabilme yetisine sahip olan medya, toplumsal cinsiyet normları ve temsillerini de aktarmada araç haline bürünebilmektedir. Filmler, televizyon dizi ve programları ile izleyicilerin nasıl bir ilişkiye sahip olduğunu keşfedip topluma olan yansımalarını görebilmek son derece önemlidir. Bu araştırmanın problemi de medyadaki toplumsal cinsiyet norm ve temsillerin inşa edilme biçimlerini spesifik bir grup üzerinden irdeleyebilmektir. Bu spesifik grup toplumsal cinsiyet kavramından haberdar olduğu varsayılan ve toplumu inceleyecek olan sosyoloji öğrencileridir. Sonuç itibarıyla araştırmanın problemi sosyoloji öğrencilerinin toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olup olmadığını anlamaya yöneliktir.

Araştırmanın problem cümleleri şunlardır:

1. Sosyoloji öğrencileri aldıkları derslerle toplumsal cinsiyet farkındalığı geliştirebiliyor mu ve nasıl geliştiriyor?
2. Sosyoloji öğrencileri medyada yansıtılan toplumsal cinsiyet norm ve temsillerini ayırt edebiliyor mu?
3. Sosyoloji öğrencilerinin izledikleri film, dizi ve programlardaki kadın-erkek temsilleri ile kendi görüşleri arasında bir fark var mı?

4. Sosyoloji öğrencileri medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerini toplumsal bağlamda konumlandırabiliyor/değerlendirebiliyor mu?

Sorular yayınlanmış akademik çalışmalardan esinlenilerek ve araştırma probleminin odağı çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu sorularla sosyoloji öğrencilerinin toplumsal cinsiyet farkındalığının olup olmadığı ve anlamlandırma biçimlerini kavrayabilmek hedeflenmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma feminist metodolojik yaklaşım çerçevesinde yürütülmüştür. Böylece feminist teorilerin rehberliğinde çalışılmış ve cinsiyetler arası eşitsizliği vurgulayan ve yeniden üreten normların deşifre edilmesi hedeflenmiştir (Davidman ve Reinharz, 1992). Feminist yöntemin tercih edilmesindeki amaç feminist araştırma ilkelerinden birisi olan patriyarkal yapıların ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin eleştirisini sunabilmek ve katılımcıların görüşleriyle şekillenen araştırma sonuçlarını hak temelli eşitlik yaklaşımında değerlendirebilmektir. Eleştirel ve hak eşitliğine dayalı bir bakış açısıyla benimsenen bu feminist yaklaşımın inceleme alanı toplum olan geleceğin sosyologlarının eşitlikçi bir perspektiften bakıp bakmadıklarını anlamaya çalışmak ve farkındalık yaratmak önemlidir. Bu yaklaşım doğrultusunda sosyoloji lisans öğrencilerinin toplumsal cinsiyet farkındalığını anlamaya ve anlamlandırmaya çalışarak araştırmada nitel yöntem yaklaşımı dahilinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmaların çoğu nicel yöntemle bir toplumsal cinsiyet algısı ölçeği kullanarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ise ölçek yerine derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Böylece katılımcıların öznel yorumlarına ulaşılabilmiş ve hedef itibarıyla meselenin özüne inilerek ayrıntılı görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sırasında kısmi de olsa esneklik sağlayabilen yarı yapılandırılmış, bir soru kâğıdı hazırlanmıştır; böylece soruların yeniden düzenlenmesinin veya görüşme sırasında yeni sorular eklenmesinin önü açılmış, katılımcı da daha aktif olabilmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Deneyimlerin karşılıklı paylaşılmasını içeren saha araştırması görüşmeleri pek çok şekilde adlandırılmaktadır; yapılandırılmış, derinlemesine, enformel, uzun. Görüşme için bir veya daha fazla

insanın ortamda bulunması gerekir, enformeldir fakat yönlendirici değildirler (Neuman, 2011). Bu çalışmada görüşmede kullanılan soru yönergesinde problem cümleleri paralelinde demografik bilgiler dışında hangi yapımları izledikleri, hangi platformdan izledikleri, toplumsal cinsiyet ekseninde nasıl bir değerlendirme yaptıkları, kadın ve erkeklerin temsilleri ve bu temsillerin toplumla olan ilişkisi, dijital ve geleneksel televizyondaki farklılıklar sorulmuştur.

Mevcut durumu gösterip kadın-erkek eşitsizliğini üreten unsurları açığa çıkarmak ve sosyal değişime katkı sağlamak amaçlanmıştır. O nedenle feminist bir yaklaşım benimsenmektedir. Sosyal bilimlerdeki feminist araştırmaların açıklayıcı gücü büyük teorilere ve geleneksel sosyal sorgulamanın varsayımlarına meydan okumasından gelmektedir (Harding 1987: 10). Ki bu da feminist araştırmanın önemli faktörlerinden biridir: geleneksel bilimsel araştırmanın varsayımlarını sorgulamak. Bilginin nasıl üretilip anlaşıldığını görebilmek burada önemlidir. Bu araştırmada da geleneksel nitel yöntem uygulamalarından derinlemesine görüşme, toplumsal ilişkileri görünür kılacak feminist bir bakış (Harding, 1987; Hartsock, 1983) ile yapılmış ve veri toplama sürecinden analizine kadar bu şekilde yürütülmüştür. Feminist bakış, genellikle toplumsal, kültürel ve politik konulara kadınların bakış açısından yaklaşan bir perspektifi ifade etmektedir. Cinsiyet temelli ayrımcılık konularına odaklanan feminist bakış, patriyarkal normlara, toplumsal cinsiyet rollerine, kadınların toplumdaki konumuna ve deneyimlerine dikkat çekmektedir. Bu bakışla uyumla olacak şekilde nitel yöntem seçilmiştir çünkü araştırma başlangıcında yaratılan bir hipotezi test etmek yerine verilerle birlikte anlamı yakalamak ve keşfetmek amaçlanmıştır (Neumann, 2011). Olguları sayılarla belirlemek yerine nitel araştırmalarda verilere anlam verilmekte ve araştırılan insanların dünyayı nasıl görüp durumları nasıl tanımladıkları ortaya çıkarılmaktadır (Neumann, 2011); medya temsillerinin sosyoloji öğrencilerindeki yansımalarını da verilerle yorumlamaya ve anlamaya çalışmak bu nedenle elzemdir. Belli konseptlere göre belirlenen kodlarla elde edilenler yorumlanıp geniş bağlamda ele alınmış ve mevcut teorik çerçevelerle ilişkilendirilmiştir. Nitel araştırmada yorumlama, elde edilen verilerin analiz edilmesi ve anlamlı desenlerin, temaların, kategorilerin veya konuların ortaya çıkarılması sürecini ifade etmektedir. Bu aşamada araştırmacı,

katılımcıların ifadelerini, olayları, durumları ve diğer nitel verileri derinlemesine anlamaya çalışmaktadır.

Medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerini değerlendiren sosyoloji öğrencilerinin deneyimlerini kavrayabilmek, bu konudaki farkındalıklarını görüşmelerle ayrıntılı olarak analiz edebilmek ancak feminist bir bakışla anlaşılır bir şekilde açıklanabilmektedir. Böylece araştırmada her iki taraf (araştırmacı, katılımcı) için de konu hakkında “bilinçlenme” (Miles, 1996) ve “bilinç yükseltme” (Cook ve Fonow, 1986) deneyimine sahip olunabilmektedir. "Feminist bilinç yükseltme" terimi, genellikle feminist teoriler ve hareketler bağlamında kullanılan bir kavramdır. Bu terim, bireylerin, toplulukların veya toplumun genel olarak kadın hakları, cinsiyet eşitliği ve patriyarkal normlara karşı duyarlılık ve anlayışlarını artırmayı ifade etmektedir. Feminist bilinç yükseltme çabaları, bireylerin cinsiyet rolleri, cinsiyet eşitliği ve kadın hakları gibi konularda daha bilinçli ve duyarlı olmalarını amaçlamaktadır ve doğrudan bu araştırmanın hedefiyle ilgilidir.

1.3.1. Katılımcı Grubu

Araştırmanın ulaşılabilir katılımcı grubunu Ankara'daki farklı devlet üniversitelerinde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf sosyoloji bölümü lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Ders programında ilerlemiş, üçüncü ve dördüncü sınıf, belli sayıda kadın ve erkek gönüllü sosyoloji bölümü öğrencileri ile görüşülmüştür. Böylece ders programlarında doğrudan toplumsal cinsiyet adı altında veya diğer derslerin içeriğinde geçen bu kavramla tanışıklık sağlamış kişilere ulaşılabilmiştir. Medya yapımlarını bu kavramla tanışıklığı olup tüketen öğrencilerle görüşülmüştür. Bu bağlamda yüz yüze ve çevrimiçi olmak üzere 10 lisans öğrencisi ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler katılımcıların onayı ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde, sosyoloji lisans düzeyinde, toplumsal cinsiyet ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili dersleri almış, 3. ve 4. sınıf kriterlerine uyan katılımcıların detaylı bilgilerini gösteren tablo aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı (1,2,3)	Yaş	Cinsiyet	Sınıf Düzeyi	Aldığı İlgili Dersler
Katılımcı 1	28	Erkek	4. Sınıf	Kadın İncelemeleri, Aile Sosyolojisi
Katılımcı 2	22	Kadın	4. Sınıf	Kadın İncelemeleri, Aile Sosyolojisi
Katılımcı 3	21	Erkek	3. Sınıf	Aile Sosyolojisi
Katılımcı 4	24	Kadın	4. Sınıf	Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi
Katılımcı 5	22	Kadın	4. Sınıf	Kadın İncelemeleri, Cinsiyet Roller, Aile Sosyolojisi
Katılımcı 6	22	Kadın	4. Sınıf	Kadın İncelemeleri, Cinsiyet Roller, Aile Sosyolojisi
Katılımcı 7	22	Kadın	4. Sınıf	Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Aile Sosyolojisi
Katılımcı 8	21	Kadın	3. Sınıf	Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Aile Sosyolojisi
Katılımcı 9	25	Kadın	4. Sınıf	Kadın İncelemeleri, Aile Sosyolojisi
Katılımcı 10	22	Erkek	4. Sınıf	Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Aile Sosyolojisi

1.3.2. Veri Toplama ve Analiz Sürecine İlişkin

Ankara'daki devlet üniversitelerinde sosyoloji bölümlerinde aktif bir şekilde görevli olan öğretim üyelerinin desteğiyle, aynı şekilde çevrimiçi platformlardan sosyoloji bölümü öğrencilerine yapılan çağrı metinleriyle alan araştırmasında belli kriterlere uygun öğrencilere ulaşılabilmektedir. Yüz yüze yapılan görüşmeler üniversitelerin kampüslerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin öncesinde katılımcılara çalışma hakkında bilgi verilmiş ve Aydınlatılmış Onam Formu sunulmuştur. Çevrimiçi görüşmelerde Aydınlatılmış Onam Formu sesli bir şekilde okunmuş ve çevrimiçi olarak imzalanmıştır. Yarı yapılandırılmış nitelikte bir görüşme yönergesi hazırlanmış olup görüşmeler süresince katılımcının izni alınarak ses kayıt cihazıyla görüşmeler kaydedilmiştir. En kısa görüşme yirmi dakika en uzun görüşme ise yaklaşık kırk dakika sürmüştür. Sahada bir buçuk ay geçirilmiş, Ankara'daki bütün devlet üniversitelerine çağrı metinleriyle ulaşılmıştır. Ancak erkek öğrencilerin araştırmaya katılım konusunda çekimserlik göstermesi eşit bir katılımcı sayısına ulaşılmasını da engellemiştir. Araştırma konusunu öğrenince kadın öğrenciler katılım konusunda daha ilgili görünmüşlerdir. Katılımcıların uygunluğuna bağlı olarak görüşmeler üniversitelerin kampüslerinde veya çevrimiçi olarak Mart ve Nisan aylarında gerçekleştirilmiştir, çevrimiçi gerçekleştirilen görüşmeler yüz yüze olan görüşmelerden daha kısa sürmüştür. Gerek konuşulan yapımlar bakımından gerekse tartışılan meseleler bağlamında katılımcılar ile iletişim yönünden herhangi bir dil bariyeri yaşanmamıştır. Görüşmeler hiyerarşik bir biçimden ziyade eşitliğe dayalı ve çoğunlukla sohbet havasında karşılıklı etkileşimlerle gerçekleşmiştir. Ancak verilen yanıtlar çeşitlilik gösterdiğinden yer yer nötr kalınmasını gerektiren durumlar da yaşanmıştır.

Çağrı metnine istinaden iletişime geçenlerle birlikte görüşülmüş olup katılımcı sayısı 10 kişiye ulaştığında cevapların benzeştiği görülmüş, bu aşamada veri doygunluğuna ulaşıldığı için görüşmelere son verilmiştir. Görüşmeler ilerledikçe katılımcıların belli temalara değindikleri ve konular hakkında benzer fikirlere sahip olduğu görülmüştür.

Sahada verilerin toplanmasının ardından araştırmanın kuramsal çerçevesiyle ve katılımcıların cevaplarıyla birlikte kategoriler ve temalar şekillenmiştir. Toplanan

veriler tematik analiz sayesinde belirli kategoriler ve alt kategoriler halinde analiz edilmiştir. Tematik analiz, görüşme transkriptlerinden veya gözlem notlarından veya araştırılan meseleyle ilgili sözü edilen konulardan tema ve alt temaların belirlenmesine denmektedir (George, 1959).

Ses kayıt cihazıyla kaydedilen görüşmeler deşifre edildikten sonra kuramsal çerçevede değinilen konular kapsamında çözümlenen veriler oluşturulan kategori ve temalarla altında katılımcıların yorumlarıyla da çeşitlenmiştir. Bu kategori ve temalara katkı sağlayacağı düşünülen katılımcı yorumlarına da doğrudan alıntılar ve katılımcı bilgisi ile yer verilmiştir.

1.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıklarından bir tanesi sadece Ankara'daki devlet üniversitelerinde okuyan lisans düzeyi sosyoloji bölümü öğrencilerine ulaşılabilmiş olmasıdır. Farklı il ve bölgelerde öğrenim gören sosyoloji öğrencilerine ulaşamaması sınırlılığının yanında yalnızca 3. ve 4. sınıfta olup belli dersleri tamamlamış öğrencilerle de sınırlı tutulmuştur.

Aynı şekilde araştırmanın sadece sosyoloji öğrencilerine yönelik olması da sınırlılık olarak mevcuttur. Görüşme tekniğiyle az sayıda katılımcılara ulaşılabilceğinden bu da farklı yönden bir sınırlılık oluşturmaktadır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Toplumsal cinsiyet kavramı, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği'nin (2019) sözlüğüne göre kişinin doğumunda atanan cinsiyetle uyumlu olduğu varsayılan ve kadınlık erkeklikle ilişkilendirilen sosyal ve kültürel normları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bireyler cinsiyet normlarını sosyalizasyon sürecinde öğrenip içselleştirmiştir fakat bu roller değişmez, sabit veya sorgulanamaz özellikler taşımamaktadırlar; biyolojik cinsiyet farklılıklarına kültürel olarak atfedilmiş anlamlardır (Butler, 2005; Beauvoir, 2019; Connell, 2009). Toplumsal cinsiyetin verili bir yapıdan ziyade değişen/dönüşen sosyal yapı olduğu vurgusu önemlidir çünkü bu tür bir sosyal yapının toplumsal kurumlar (medya gibi) tarafından nasıl pekiştirildiği (Lorber, 1994) doğrudan toplumsal eşitsizliğin yaratımındaki faktörleri de anlamamızı sağlamaktadır. Bu çalışma da dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramının hak eşitliği temeliyle doğrudan uyuşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet farkındalığı ise toplumu, kurumları ve genel olarak gündelik yaşamdaki cinsiyet rollerini görme ve bu durumun kadınlar ve erkeklerle olan farklılıklara nasıl neden olduğunu anlayıp fark edebilmektir (Scott, 1986). Eşitsizliklerin ortadan kalkabilmesi için öncelikle o toplumsal eşitsizlikleri fark edebilmek gereklidir.

Medyada toplumsal cinsiyet temsili, biyolojik farklılıklara kültürel olarak atfedilmiş anlamların, eşitsiz ve “geleneksel” diye tabir edilen kadın-erkek imgeleri ve ilişkilerinin medyada görünür olması durumudur. Medyada, özellikle kadın temsillerinin kadının toplumsal varlığına yönelik olumsuz etkileri olduğu ve kadını sembolik olarak yok edip ya görünmez kıldığı ya da marjinalleştirdiği (Tuchman, 1978) bilinmektedir. Erkek bakışıyla (Mulvey, 2006) ele alınan kadınların medya temsillerinde nesneleştiği belirtilmektedir. Dolayısıyla belli tipte kadın ve erkek kimlikleri de oluşmaktadır. Medyada kadın ve erkek kimliği, kadın ve erkeklerin cinsiyetlerine göre atanmış geleneksel ve kültürel rollerle normların kalıplaşarak medyada kendine yer edinmesi ve medyanın bu kimliklerin yaratımındaki rollerini kapsamaktadır. (Tuchman, 1978; Mulvey, 2006).

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET ve MEDYA

Toplumsal cinsiyet kavramına yönelik pek çok açıklama ve anlayış getirilmiştir. Farklı feminizm türleri konunun genişlemesini farklı perspektiflerle zenginleşmesini sağlamıştır. Genel bir sözlük tanımı yapılacak olursa, Hak Savunucusu Avukatlar İçin Rehber Kitap Serisi: Toplumsal Cinsiyet (2022) kitabında toplumsal cinsiyet kavramı erkek ve kadının doğuştan rolleri ve sorumlulukları olduğunu değil, bunlardan sonradan oluşturulan yapay bir süreç olarak bahsetmektedir. Toplum kadın ve erkeğe belli rol ve davranışlar biçmiştir, toplumsal cinsiyet toplumun bireylere belirlediği cinsiyet rolleri demektir.

Toplumsal cinsiyet kavramının kendisine feminist yazında ilk kez Ann Oakley (1972) tarafından rastlanılır. Oakley ev işlerinin kadınların sorumluluğu olarak görülmesini eleştirmiş, kadınların toplumdaki ikincil halinin cinsiyetleri yüzünden olmadığını dile getirmiştir. Cinsiyet rollerinin toplumsal inşa olduğuna yönelik olan toplumsal cinsiyet kavramının tanımı İstanbul Sözleşmesi gibi bir uluslararası sözleşmede geçmektedir ve bu tanımın yapıldığı ilk uluslararası sözleşme olarak bilinmektedir.

Toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda kısaca feminizm hareketinin kendisine ve belli başlı düşünce geleneklerinin ne söylediklerine bakmak yararlı olacaktır. Kadın erkek eşitliğine yönelik ilk teorilerden birisi Liberal Feminizm'dir. Burada öncelikle Mary Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi kitabından bahsedilmesi gerekmektedir. 1792 yılında yayımlanan eserinde Wollstonecraft kadınların eğitiminin ve kamusal yaşama katılımının öneminden bahsetmiştir; her ne kadar iyi bir anne, iyi bir eş ve iyi bir evlat olarak kadın imgelense de kadınların da eşit haklara sahip olması gerektiği konusundaki sunduğu güçlü argümanlar bakımından önemlidir. Liberal feminizmin çıkış noktalarından birinin aslında bireylerin doğal haklara sahip oldukları anlayışının kadına yönelik bir kapsayıcılık taşımadığı ve feminist düşüncenin de kadının toplumdaki konumunu sorgulama ve doğal haklar talebinde bulunmasıyla ortaya çıktığı belirtilir. Tarihsel bir düzlemde bakıldığında eğitim ve çalışma taleplerinin Sanayi Devrimi ile işgücüne ihtiyaçtan dolayı arttığından söz edilebilir (Donovan, 2009).

Bir sonraki ana akım feminist teori Sosyalist/Marksist Feminizm'dir. Karl Marx ve Frederich Engels'in fikirleriyle oluşmuş Marksist teori, feminist teorinin gelişmesine olanak tanıyan pek çok element içermektedir (Donovan, 2009). Marksist teori de sınıf kavramıyla eşitsiz bir durumdan söz eder ve feministler eşitsizliği cinsiyet bağlamında ele alsalar da sınıf, ırk gibi kavramları da ele almışlardır.

Bir başkası Radikal Feminizm'dir. 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında New York ve Boston'da geliştirilen radikal feminist kuramda, medeni haklar ve savaş karşıtı kampanyalara katılan kadınlar erkek radikallerin soldaki davranışlarına yönelik bir tepkiyle yola çıktılar. Kişisel olanın politik olduğu, kadına yönelik baskının temelinde ataerkilliğin olduğu, kadınların baskı uygulayıcı erkeklere karşı mücadele etmeleri, erkeklerin ve kadınların farklı oldukları ve farklı kültürlerle üsluplara sahip olduklarına inanıyorlardı (Donovan, 2009; Tong, 2009).

Varoluşçu Feminizm denildiğindeyse bahsedilmesi gereken Simone de Beauvoir'ın İkinci Cins (2019) kitabının bu feminizme temel sağladığıdır. "Kadın doğulmaz, kadın olunur," diyerek cinsiyetin kültürel ve toplumsal bir sürecine işaret eden Beauvoir beslendiği varoluşçu felsefi (yaşamın sorgulanması, şekillenmesi, anlam katma vs.) düşüncelerle kadının ikinci cins konumuna gelişini irdelemiştir.

Postmodern Feminizm'de kadınlarla erkekler arasında farklılıklar olduğuna karşı çıkıp kadın-erkek karşıtlığının modernist bir yorum olduğunu ve bunların yapay oldukları savunulmaktadır. Bu noktada cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımının reddi doğmuş, her ikisinin de toplum tarafından üretildiğinden bahsedilmiştir. Bu nedenle postmodernistler kadınların ezilmesini veya özgürleşmesini açıklayan feminist düşüncelerden değildir (Donovan, 2009; Tong, 2009).

Psikanalitik Feminizm, Ekofeminizm, Lezbiyen Feminizm, Siyah Feminizm, Postmodern Feminizm, Kesişimsellik, İslami ve Kürt feminizmler gibi çeşitli feminizmler ve açıklamalar da getirilmiş ve alan zenginleştirilmiştir.

Hemen hemen çoğu feminist yaklaşımın değindiği konulardan birisi toplumsal cinsiyetin doğal değil kültürel olduğu ve bir inşa olduğuna yönelik vurgudur, bu araştırmanın da konusu ve medya ile olan ilişkisi düşünüldüğünde toplumsal cinsiyetin inşa boyutuna da değinmek faydalı olacaktır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin sosyal, kültürel olarak inşa edildiği, bireyler tarafından sosyalizasyon sürecinde benimsendiği bilinmektedir. Medya bu inşa sürecinde en önemli araçlardan birisidir. Hali hazırda inşa edilmiş olanı yansıtarak veya inşa sürecini yapan taraf olarak medya toplumsal cinsiyet norm ve rolleri temsil etmektedir. Bu temsiller kalıp yargılarını pekiştirmekte ve yeniden üretmektedir.

Toplumsal cinsiyet tıpkı kültür gibi bir insan yapımı olmakla birlikte herkes tarafından “yapılmaktadır” ve gündelik hayatlarımızı tam anlamıyla nüfuz etmektedir. (Lorber ve Farrell 1991) Birbirlerinden farklı hak ve sorumlulukları olan sosyal statülerin bir nevi kimlik halinde insanlara yüklenmesi uzun bir sosyalizasyon süreciyle gerçekleşmektedir. Kadın ve erkeklerin neyi yapıp neyi yapamayacağına yönelik önyargılar, onları toplumsal kimliklere hapseden sınırlar kültürle ilgilidir. Bir babanın çocuğunun bakımıyla ilgilenmesi hoş karşılanırken annenin aynı şeyi yapması onun görevi olarak görülmesi örneğinden bahsedilebilir (Lorber, 1994). Buna ek olarak erkeklerin ağlamayacağına veya en azından ağlamaması gerektiğine dair yargının kültürel olarak toplum inşası olduğu örneği de verilebilir çünkü erkeklerin göz pınarları olmadığına dair biyolojik bir gerçeklik yoktur. Kıyafetlerin, renklerin ve çok daha fazlasının cinsiyetleşmesi kültürel süreçlerdir. Bebeğin cinsiyetine göre giydirilen kıyafetlerin renkleri buna örnektir. Ancak başta zararsız gibi gözükebilecek olan bu tür ayrımlar ileride problemlere neden olabilmektedir. Kümülatif bir süreç halinde ilerleyen toplumsal cinsiyet kalıplarının inşası ve yeniden inşası kadın ve erkeği sosyal, ekonomik ve kültürel olarak kısıtlayabilir hale gelmektedir. Buna verilebilecek en önemli örneklerden birisi çoğu ülkede erkeklerin aksine kadınların oy hakkı için 20. yüzyılda savaş vermesidir. Kadınların politik konulardaki görüşleri, aslında oylarıyla birlikte değiştirebilecekleri siyasal sistemler tarafından uzun süre baskılanmıştır fakat erkekler için en azından o dönemde böyle bir durum söz konusu değildi. Eğitim, sağlık gibi alanlardaki haklarının yanı sıra kadınların neden oy hakkı arayışına girdiklerini

sorgulamak bizi toplumsal cinsiyetin ta kendisine götürecektir. Herhangi bir biyolojik veya fiziksel eksiklikleri olduğu gerekçesiyle değil, toplumun inşa ettiği kalıplarla özel alana itilmiş ve kamusal alandaki hak kayıpları için mücadele etmeye başlamışlardır gözleminde bulunmak yanlış olmayacaktır.

Bu inşa sürecini yani toplumsal cinsiyeti “yapma” olarak belirten Lorber’dan (1994) ilerlenecek olursa gündelik hayatımızda bu “yapma” işi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Adeta sosyal düzen şeklinde beliren toplumsal cinsiyet kalıplara bireylere doğumuyla birlikte gelen cinsiyete özgü görev ve sorumlulukları olduğu ve bunlar dışına çıkılanlara “öteki” damgası vurduğu bir gerçeklik belirlemektedir. Bebekler doğduklarında hangi genital bölgeye sahipse o kategoride giydirilmeye, terbiye verilmeye başlanmaktadır; ergenlikteki seksüel hisler ve pratikler bile toplumsal cinsiyet normları ve beklentileriyle birlikte şekilleniyor (Lorber, 1994). Kadın veya erkek (feminen veya maskülen) şeklindeki bu ikili heteronormatif düzende kadın ve erkekten farklı beklentiler belirlemektedir. Ebeveynlik, meslekler, ilgi alanları, deneyimler iki cinsiyete göre farklı işlenmeye başlamaktadır. Ev içerisindeki annelik kutsanırken öğretmenlik, sekreterlik gibi meslekler de kadına yönelik işler olarak anlaşıp kadın ve erkek adeta iki farklı insan türü gibi görülebilmektedir. Ancak yalnızca kadınlar yönelik bir dezavantaj söz konusu değildir. Erkekler de bu toplumsal cinsiyet normlarından kadınlar kadar baskılanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, sosyal bir kurum olarak insanların hayatlarını organize etmektedir; statüler, çalışma yaşamının bölünmesi, akraba bağları, seksüel davranışlar, kimlikler, cinsiyetler, cinsel yönelimler, kişilikler, inanışlar ve bedenler bu inşa etrafında şekillenmektedir. Öğrenilmiş bir süreç olan tüm bu inşalar dışında kalanlara ise sosyal izolasyon, tıbbi tedavi, damgalama gibi kontrol mekanizmalar ceza şeklinde uygulanmaktadır (Lorber, 1994).

Ancak maskülen ve feminenliğin daha önceden var olan normlar olmak yerine çocukluktaki sosyalizasyon sürecinde içselleştirildiği, inşa ve yeniden inşasının karşılıklı etkileşimde gerçekleştiği kabul edilmektedir (Connell, 1987). Bireyler doğduklarında cinsel organlarına göre atanan birtakım özellikleri performans olarak göstermesi gerekmektedir. Örneğin bir kadının sadece biyolojik olarak kadın genital organıyla doğması yetmez, toplumsal “kadın” kimliğine ulaşabilmesi için belli pratikler

gerçekleştirmesi gerekir. Aynı durum erkek için de söz konusudur. Toplumsal cinsiyeti “yaratma” ve “yapma” eylemleriyle kastedilen bireysel süreçler de değildir; bir kişinin toplumsal cinsiyeti *ne* olduğuyla ilgili değil, *neyi* diğer kişilerle karşılıklı olarak yaptığıyla ilgilidir (West ve Zimmerman, 1987). Bu şekilde bireyin toplumsal cinsiyet kimliğinin tanımlaması mümkün olabilir.

Toplumsal cinsiyeti “yapma” durumuna bir başka açıklama ise Butler’dan (2005) “gender performativity” kavramıyla gelmektedir. Butler “toplumsal cinsiyetin performatif olarak üretildiğini ve onu tutarlı kılan düzenleyici pratikler gereği zorla var edilmiştir” diye bahsetmektedir (2005). Toplumsal cinsiyetin bir icra, yapma edimi olduğu, bu üretimlerin de hedeflerinden sapabileceğini ve buna örnek olarak eşcinselliği vermektedir. Edim, bedensel hareketler ve icralar olarak performatiftir, dışa vurum halindedir veya söylemsel yollarla da üretilir, sürdürülür diye anlatmaktadır. Butler’a göre kadın oluşum halinde olan bir kavramdır. Ne başlamış ne de bitmiştir, oluş halinde bir inşadır. Müdahaleye de yeniden anlamlandırılmaya da açıktır. Butler’ın toplumsal cinsiyet yönündeki bu açıklamaları toplumsal cinsiyet normları nedeniyle beliren eşitsizliklerin ortadan kaldırılabileceği veya en azından bu normların yeniden şekillendirilebileceği ihtimalini doğurmaktadır. Oluş halinde olan bu inşalar aile, eğitim ve medya gibi yapılar sayesinde de olumlu yönde değişebilir potansiyele sahiptir.

2.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Medya Çalışmaları

Önceki kuşaklarına göre daha çok medya araçlarına maruz kalan ikinci kuşak feminist araştırmacılar medyada sunulan kadın temsillerine yöneldiler ve 1960-79’lerle birlikte medyanın ideolojik doğasına yönelik önemli bir ilgi başladı. (Gill, 2007). Medyadaki temsiliyetin öneminden başlayan feminist analiz, imajların ve kültürel inşaların nasıl eşitsizlik örüntülerinden biri olduğunu anlamaya çalıştı. (Gill, 2007). İmgelerin neler olduğu, kadının konumuyla ilgili neyi deşifre ettiği, bu imgelerin kime hizmet edip ne sonuçlar ve anlamlar çıkardığına baktılar (Rakow, 1995) Zaman içerisinde toplumsal cinsiyet ve medya üzerine olan akademik çalışmalar çeşitlendi. Şener ve diğerlerinin (2016) dört kategori altında derlediği şekliyle; 1- Medyanın toplumsal cinsiyet rollerini nasıl temsil ettiğine ilişkin çalışmalar 2- Medyanın farklı kadınlık ve erkeklik

biçimlerinin inşasındaki rolü 3- Kadınların ve erkeklerin medya kullanımları/tüketimleri 4- Medyanın ekonomi politığı bağlamında medya sektöründeki ve haber üretimindeki cinsiyetçilik.

Butler ve Paisley (1980) medyadaki kadın temsiline yönelik şu şekilde bir tasnif düzenlemiştir; 1- Aptal, sessiz, seksi veya kurban olan nesneleşmiş kadın, 2- Geleneksel rolünü üstlenen, asıl yeri evi olan eş, anne, sekreter, hemşire vb. kadın, 3- Geleneksel rolü sürerken kariyerini de yürüten kadın, 4- Erkeklerle eşit olan kadın, 5- Belli kalıplara sokulmamış olan kadın. Gerek akademik çalışmaların sınıflandırılması gerekse medyadaki temsiliyetine yönelik sınıflandırmalar pek çok yazar tarafından durumu daha iyi anlamak adına yapılmış ve pek çok kez kullanılmıştır.

2.1.2. Medyada Toplumsal Cinsiyet Temsilleri

Toplumsal cinsiyet temsillerinin kendisini gösterebildiği mecralardan birisi medyadır. İster olumlu ister olumsuz şekillerde toplumsal cinsiyet normları medyada yer edinmektedir. İletişim araçlarını kullanan izler kitle, seyrettiği dizilerdeki kurgularda ve takip ettiği haberlerdeki sunumlarda adeta bir anlam inşası sürecine dahil olmaktadır. Medya esasen buna karşılık gelmektedir. Eğlendirmek veya bilgilendirmek amacıyla hareket etse de farklı kanallarla bir insan topluluğuna mesaj verme amacı taşımaktadır. Varoluş amacı budur fakat bu süreçte izleyicilerin/okurların düşünce ve inanışlarını etkileyebilecek kapasiteye sahiptir. Armstrong'un (1988) bahsettiği üzere spor haberleri ve biyografiler, süper kahraman ve bilimkurgu, aksiyon, macera ve savaş hikâyeleri idealize edilmiş maskülen alanlar olarak temsil edilmekte ve çocukların oyunlarına dahil edilerek sosyalizasyon sürecinde maskülen değerlerin öğrenilmesinde etkili olmaktadır. Erkeğin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisi geliştirmede sosyalizasyon sürecindeki medyanın önemli etkisi bu çalışmadan anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra konunun daha iyi aktarılabilmesi için medyanın toplumsal gerçekliğin sadece belli ve seçilmiş kısımlarını ele aldığıının belirtilmesi gerekmektedir (Sığın, 2020). Görmezden gelinen veya klişeleşmiş rolleriyle medyada yer bulan kadın aslında medya tarafından sembolik olarak yok edilmektedir (Tuchman, 2020).

Armstrong'un argümanını destekleyecek şekilde Timisi (1997) özellikle televizyon karşısında en korumasız kesim olan çocukların belli davranış kalıplarıyla taklit yoluyla özdeşleştirdiğinden bahsetmektedir. Medyada Cinsiyetçilik kitabında çocuk programlarında cinsiyet, şiddet ve aile ilişkilerindeki geleneksel kalıp yargıların aktarılmasında önemli payı olduğunu belirtir ve yetişkinlere yönelik programlardan daha çok mesaja odaklanan yapımların varlığına dikkat çekmiştir. Timisi (1997) kitle iletişim araçlarındaki programlarda kadının azlığı, sıklıkla aile içerisinde ve evde gösterilmesi; erkeğin bilgili, özgür ve saldırgan görünümüne karşılık kadının romantik, pasif ve duygusal oluşuyla kadın imgesinin medyadaki genel halini özetlemektedir. Kadınların annelik erkeklerinse yüksek statüdeki konumuyla ön plana çıkması, öğretmen, hemşire, asker veya itfaiyeci gibi mesleklerin cinsiyetleştirilmesine değinen Timisi'den yola çıkarak bu temsillerin sadece çocukları değil, yetişkinleri de etkileyebildiğini ve sonucunda bu kalıpların günlük yaşamda da karşımıza çıkabileceği söylenebilmektedir. Neticesinde, Timisi'nin (1997) ifadesiyle, "Çocuklar itfaiyeci bir kadının olamayacağını gerçek yaşamdan önce programdan öğrenmektedir." Cinsiyetin ve cinsiyet kalıplarının öğrenilmesinde ve çocukların büyürken geçirdiği sosyalizasyon sürecinde önemli araçlardan birisi medyadır. Timisi'nin argümanlarını güçlendirecek yabancı literatürden bir çalışma olan Smith ve Granados'un (2019) çalışmasında da medyadaki klişe tasvirlerin özellikle çocukları etkileyebileceği ve o tipik şemalara maruz kalarak feminen ve maskülen birtakım basmakalıp düşünceler geliştirebileceği belirtilmektedir. Aynı şekilde yalnızca çocukların değil, yetişkinlerin de "ideal kadın" imajından etkilenecek yeme bozuklukları yaşayabilecekleri dile getirilmiştir. Üç farklı çalışmanın aktardıklarından yola çıkarak toplumsal cinsiyet temsillerinin medyadaki görünür hali resmedilmeye çalışılmıştır. Bu klişelerle dolu temsil tıpkı Tuchman'ın deyimiyle kadını yok etmektedir. Burada belirtilmesi gereken bu temsillerin kadına zarar verdiği kadar erkeğe de zarar verdiğidir. Medyada yaratılan temsiller toplumda cinsiyetlerden birtakım beklentilerin oluşmasında önayak olmaktadır. Ancak "kadın dediğin" ve "erkek dediğin" söylemleriyle her iki taraf da etkilense de kadının ikincil konumunu pekiştiren bir yanı olmasıyla kadına daha fazla dezavantaj yaşatmaktadır.

Başka pek çok çalışma kadının medyadaki konumunu irdelemiştir. Can ve Koz (2018) kadının medyadaki karakter incelemesinde tüketici, pasif, başkaları üzerinden kimlik

edinen, fedakâr, özverili bir eş ve anne rolleriyle veya tam tersi kurban, mağdur veya çekici olarak belirdiğini aktarmaktadır. Neticesinde medyadaki kurgusal veya kurgu olmayan yapımlarda (haberler gibi) kadının iki farklı kimliğe sahip olduğunu görmekteyiz. Birisi evdeki “iyi” anne, eş, evlat; diğeri ise “kötü”, “fesat” gibi sıfatlara sahip kadın karakterdir. Bu iki imgenin birlikte gösterimi kadını belli kalıplara sokmakla kalmayıp toplumda da belli önyargıların oluşmasına önayak olmaktadır. Ekonomik olarak bağımsız, kariyeriyle ve eğitimiyle ilgili, aktif ve karar veren kadın karakterler yerine bu görevleri üstlenen erkek karakterler sıklıkla işlenmektedir. Medyadaki cinsiyet rollerine dayalı stereotipilere yönelik yukarıda da bahsedilen Granados ve Smith’in (2019) çalışmasında da kadınların sıklıkla geleneksel rollerde gösterildiği ve erkek baş karakterlere göre daha genç, bakire, iyi huylu kısacası göze hitap eden “şey” biçiminde gösterildiğini anlatırlar. Erdoğan (2010) kadınların ya hiç temsil edilmediğini ya da geleneksel rollerden anne ve eş olarak temsil edildiğini belirtmektedir; zaman içerisinde bu rolün yanına çalışan çağdaş kadın da gelse de geleneksel kadın anlayışının bağlantısının sürdürdüğünü anlatmaktadır. Erdoğan, gündüz programlarında kadınların bilgi ve deneyimleri için çağrılan profesyoneller arasında olmadığını, genellikle sunucu veya moderatör olduğunu, medyadaki temsillerde meslek çeşitliliklerinin erkeklere göre az olduğunu, yerli dizilerde ise ikili karşıtlıkların (erkek soğukkanlı, kadın duygusal şeklinde) hâkim olduğunu belirtmektedir. Kadının ya geleneksel ya marjinal ya tanrıça ya da “fahişe” olduğu bir medya dünyası karşımızda belirmektedir. Bunu destekleyecek şekilde Özsoy “...Geleneksel erkek egemen dünyanın kodlarını yoğun olarak kullanmaktadır. Güç, cesaret, şiddet, alkol, futbol, kadınlar, eğlence ve ölüm bu dünyanın bilinen kodlarıdır” (2011) ifadesini kullanmaktadır. Eril kodların hâkim olduğu dizilerdeki kadın imajıyla erkek imajının farklı olduğu bir medya yapısı sunulmaktadır.

Türkiye’deki medya içeriklerinin toplumsal cinsiyetle olan ilişkisini irdeleyen çalışmalara genel bir çerçeve sunması açısından ilk bahsedilmesi gereken Akçalı ve İnceoğlu’nun (2018) Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması’dır. Altı ulusal kanalda yayınlanan reytingleri yüksek on iki Türk dizisi incelenmiştir. Niceliksel olarak kadın ve erkek karakterlerin birbirine yakın olduğu, erkek hikâyelerinin daha baskın geldiği, içerik açısından savaş, şiddet, mafya, suç, terör,

askerlik gibi temaların işlendiği, kadınlar genç rollerdeyken erkeklerin geniş bir yaş aralığında temsil edildiği, sonuç olarak geleneksel cinsiyet rollerinin varlığı bulunmuştur. Akıner ve Eren (2013) de yine benzer bir tablo sunmaktadır. ATV’de yayınlanan Esra Erol’da Evlen Benimle adlı programda kadın sunucunun geleneksel kadın rollerini pekiştiren söylemleri, katılımcıların da yine aynı kalıplardan gösterildiği ve cinsiyet stereotiplerinin yeniden üretildiğine ulaşılmıştır. Kocaman ve Meral’in (2006) Televizyonda Yayınlanan Kadın Programlarının Eleştirisi: “Biz Bize” Programı Örneği’nde de programdaki sunucular modern fakat erilleşmiş, ataerkil değerlerden kopmamış kadınlar olarak tasvir edilir. Konukların ahlak anlayışlarını sorgulayan türde söylemlerde de bulunmaktadır: “Bu yaptıklarımız bizim Türk aile yapımıza, örf ve geleneklerimize uymaz.” Burada kastedilen Türk aile yapısı anne, baba ve çocuklardan oluşan, annenin ev hanımı babanınsa çalışan olduğu ataerkil bir ailedir. Kadınların toplum içimde yaşadıkları sorunları paylaşabilecekleri bir platform olmak yerine bu tür yapımlar kadının ikincil konumunda kalmasına ısrarcı davranmaktadır. Gündüz programlarının arasında bulunan ve ev hanımlarının daha çok izlediği varsayılan programlardan biri Zuhal Topal’la Sofrada’dır. Baş ve Çebi (2021) tarafından incelenen program sadece bir yemek yarışmasıyla kalmayıp ataerkil ideolojiyi pekiştirici bir yanı olduğu ve ataerkil söylemle inşa edilen gelin-kaynana ilişkisinde taraflardan birinin beklediği “ideal gelin” statüsünün eril normlar tarafından desteklendiği gözlemlenmiştir.

Kırılgan, pasif, yönetilebilir, evlenip yuva kuran, aşık, ekonomik olarak erkeğe bağımlı, çocuk doğuran, anne olma isteği ve ev içindeki sorumluluk ve görevleriyle işlenen kadın karakterlerin varlığına dikkat çeken Aktaş’ın (2020) çalışmasında televizyonun bu temsillerle bireylerin anlam dünyasını şekillendirebildiğine dikkat çekilmiştir. Bir noktada belirtilmesi gereken medyadaki bu temsillerin herhangi bir biyolojik geçerlilik taşımadığıdır. Biyolojik cinsiyete atfedilen tüm bu kültürel kodların sadece kültürel düzeyde kaldığı noktası vurgulanmalıdır. Çağlayan’ın (2014) belirttiği üzere “...cinsellikle ilgili tüm belirlenim ve bu belirlenimden kaynaklanan rollerin aslında hiçbir şekilde doğal bir nitelik taşımadığını, tümüyle çağın ya da egemen güçlerin gereksinimlerine göre tanımlandığını söylemek olanaklıdır.” Akçalı ve İnceoğlu’nun (2021) buna benzer bir kısım geçmektedir: “Erkeklik ve kadınlık öğrenilmiş roller

olarak değil, doğuştan edinilmiş, olarak varsayılan fiziksel ve duygusal özellikler bütünlüğü ile senaryolarda yer bulmaktadır.“ Alıntılardan anlaşıldığı üzere aslında medya yapımlarına özenen ve taklitler yapan çocukların varlığı cinsiyet rollerinin doğasına yönelik bazı elzem noktalar sunsa da bu rollerin doğal olduğu ve böyle olması gerektiğine dair ana akım medya yaklaşımı toplumsal cinsiyet körlüğünü sürdürmektedir. Erdoğan ve Akbulut’un (2017) çalışmasında televizyonun hâkim söylemin mesajlarının topluma yansıtıldığını ve televizyonun hâkim söylemin kültürel öğelerinin sürdürülmesine yardımcı olduğundan bahseder. Çalışmada medyadaki toplumsal cinsiyet temsilleri bir yana medyanın izleyiciye etkisi, medya sektöründe çalışan kadınlar, medyada genel olarak kadının varlığı veya yokluğu gibi temalar da incelenmektedir.

Medyadaki kadın temsili kadar erkek temsiline de önemli olduğu belirtilmelidir. Medya yarattığı kurgusal kimliklerle kadınları etkileyebiliyorsa yaratılan erkek karakterlerle erkekleri de etkileyebilmektedir. Medya tarafından devamlılığı sürdürülen ataerkil erkeklik kendisini özellikle televizyon dizilerinde göstermektedir. Tansel ve Kaya (2023) Hercai ve Sen Anlat Karadeniz dizilerinde Connell’in (1993) toksik erkeklik kavramını kullanarak söz konusu dizileri incelemiş ve saldırgan ile baskın erkeklik formlarını deşifre ederek bu tür sahnelerin uzunluğunun şiddeti normalleştirdiğini dile getirmişlerdir. Yapımlarda kadın bedeni sadece cinsellik ve şiddet çağrıştırıyorsa bu tamamen ataerkil ideolojinin yarattığı medyadaki imajlar sayesinde. Medyadaki o “erkek bakış” bir nevi kadın karakterleri ve bedenlerini erkek izleyicilerin zevki için seksüelize etmektedir (Mulvey, 2006). Sığın (2020) durumu şu şekilde açıklar: “Erkek şovenizmine bulanmış bütün dizilerde, kadın sevgi dolu bir koca, mutlu çocuklar ve modern bir evden daha fazlasını hedeflemekten alıkonulur.”

Medyada şiddet meselesinin ele alınması kadınların gerçek yaşamda uğradıkları şiddeti gösterebilmesi bakımından bir fırsat gibi gözükse de aslında medyada yapılan şey, şiddetin estetize edilmesidir. Medyada apaçık bir şekilde şiddetin gösterilmesi ve sıklığı yarardan çok zarar getirmektedir. Kadına şiddetin ve kadın cinayetlerinin eksik olmadığı Türkiye gündeminde televizyon programlarında gösterilen kadına şiddet

sahneleri onu izleyen bireyler arasında konuya bir farkındalık sağlamak yerine bu fırsatı baltalamaktadır. Medya konu hakkında bilinç geliştirebilecek bir potansiyele sahipken bu maalesef kullanılamamaktadır. Erdoğan ve Civelek'in (2012) Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde Medyanın Rolü Konulu Komisyon Raporu incelendiğinde dizilerde kadına yönelik şiddete karşı koyma veya şiddeti engelleme amacıyla polise, savcıya başvurmak gösterilmezken kadınlar arasında herhangi bir dayanışma da yapımların kurgusunda yer almamaktadır yorumu bu argümanı desteklemektedir.

Medyanın toplumda önemli bir yere sahip olduğu, enformasyonu öylece aktarmak kadar onu üretme yetisine de sahip olduğu bilinmektedir. Televizyon, radyo, sinema ve gazete tarih boyunca bazen bir ideolojik bir baskı aracı bazense insan haklarının ve demokrasinin gerekliliği olarak görülmüştür. Günümüzde internetle birlikte gittikçe karmaşıklaşan ve topluma yayılan medya kuşkusuz birtakım etkilere de sahiptir. Harris ve Barlett'in (2019) çalışmasında ifade edildiği üzere: "Bazen medya, potansiyel olarak bazı aşırı şiddet içeren ve yıkıcı olanlar da dahil olmak üzere yeni davranışlar öğretebilir." Medyanın özellikle televizyonun yeri günlük hayatımızda farklıdır ve gösterilen temsillerin, egemen söylemin insanlarla olan etkileşimlerimize en ufak biçimiyle dahi yansımaması kaçınılmaz olabilmektedir. Bu Harris ve Barlett'in dediği gibi bir davranış biçimiyle veya bir düşünce biçimiyle kendisini gösterebilir.

Medyadaki figürlerin önemine dair Akbulut ve Erdoğan (2017) çalışmasında toplumsal gerçekliğin inşasında ve bu inşanın gündelik yaşamımıza karışmasından bahsederler. Televizyon hâkim söylemleri dile getirerek o söylemin kültürel öğelerinin devamlılığına katkı sağlar kadınların belli meslekte gösterilmeleri, toplumda belli başlı anne modellerinin yaratımı da bu rolle gerçekleşir. Akbulut ve Erdoğan, yaptıkları içerik analiziyle Çocuklar Duymasın dizisinde geleneksel, modern ve post modern anne modellerinin ataerkil nitelikleri bulunduğunu gözlemlemiştir. Ancak hâkim söylemin kültürel öğelerinin devamlılığını sağlama konusunda birkaç noktaya dikkat çekmek gerekir. Yapımlarda gösterilen temsiller abartılı bile olsa bir noktada izleyicilerde kabul görebilmesinin nedeni o eşitsiz temsillerin ve yargıların toplumda hali hazırda zaten bulunduğuudur. Medyanın toplumu yarattığı kadar bir biçimiyle yansıttığı ancak bunu çarpıtarak ve eleştiri getirmeyecek biçimde yürüttüğü gözleminde bulunulabilmektedir.

Öteki türlü toplumdan ve toplumun inanışlarından tamamen uzak medya yapımları ve söylemleri üreterek izleyici/okur grubunu çekebilmek de güç olmaktadır. Egemen medya ataerkil nitelikler taşıyan yapımları tamamen siyah beyaz bir formatta sunmamaktadır çünkü günümüzde yüzlerce televizyon, radyo kanalı bulunmakta ve pek çoğu kendi yayın politikası ile misyonunu sürdürmektedir. Neticesinde varılacak nokta medyanın kasıtlı bir şekilde ataerkil ideolojiyi aktarıp yaymasından ziyade ataerkil öğelerin yapımlarda ağırlıklı olarak işlenmesidir. Bu noktada medyadaki durumun neden böyle olduğuna yönelik pek çok açıklama getirilebilir. Medyadaki gerçeklik imajı söz konusu toplumu yansıttığı mı yoksa onu yarattığı mı olduğunda farklı yorumlara tabidir. Shrum'un (2019) bahsettiği gibi, "...televizyon gerçekliğin çarpıtılmış bir görünümünü sunar". Medya veya televizyon özelinde düşünecek olursak programlar izleyiciye gerçekliğin çarpık bir boyutunu vermektedir. İzlenen tamamen kurgusal drama dizileri de olsa gerçek hayattan haberler sunan programlar da olsa medyanın belli perspektiflerden olgular ürettiği sonucuna ulaşabilmektedir. Örneğin bir kadın cinayeti haberinin sunumu iki farklı kanal arasında değişebilmektedir. Her ne kadar gerçek hayatta yaşanmış bir olay olsa da bakış açısı ve sunumu farklılaşabilmektedir. Bu süreç içerisinde izleyiciye yönelik birtakım yeni anlamlar yaratabilme durumu ortaya çıkabilmektedir. O nedenle içerisinde ürün yerleştirme bulunan veya önceden senaryo edilmiş reality programlarının gerçek dünyayı olduğu gibi aktardığı düşünülememektedir.

Binark ve Bek'in (2007) Eleştirel Medya Okuryazarlığı, Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar adlı kitabında medyadaki tekelleşmeden ve büyük medya gruplarının endüstride söz sahibi olmalarından dolayısıyla medyanın erkekler tarafından yürütülüp denetlendiğinden bahsedilir. Aynı şekilde yeterince kadın çalışan da bulunmamakta veya kadınlar cam tavana takılarak karar verici pozisyonlara gelememektedir. Binark ve Bek, medyadaki kadının temsilinin cinsiyetçiliği ürettiğini çünkü bu yapımların üretiminde çoğunlukla erkeklerin olmasına bağlamaktadırlar. Üretim sürecindeki kadının yokluğuna dikkat çekerek kadının basmakalıp tiplemelere sıkıştırıldığını eşitsiz toplum ilişkilerinin de böylece yeniden üretildiğini dile getirirler. Üretim sürecindeki kadının yokluğunun cinsiyetçi temsiller yaratılmasında payı büyüktür zira kadın medyada kendi hikâyesini kurgulayamamaktadır. Erkeklerin bakış açısıyla yazılmış ve

erkeklerin gözünden görülmüş, olunması istenen “kadın modeller” ile sınırlı kalan medyada kadın üreticinin varlığı bu nedenle önemlidir ancak bu tek başına yeterli değildir. Medya sektöründe çalışan pek çok kadın da bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde mevcut ataerkil ideolojinin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır.

Medyada gösterilen kadar gösterilmeyenin de bir noktada temsil yarattığı ve izleyicilere yönelik etkilerinin bulunduğu yapılan çalışmalardan varılabilmektedir. Ünalerzen (2014) meseleye farklı bir boyut getirmektedir. Türkiye’de medyadan en çok etkilenenlerin ev kadınları olmasının nedeninin onları eve kapatan patriyarka olduğuna dikkat çeken Ünalerzen, programların toplumlara bir tür anestezi uyguladığı ve kadınların hali hazırda var olan statülerini içselleştirmelerini sağlayanın medya olduğunu dile getirmektedir. Görsel medyanın etkisinin sadece televizyonla sınırlı kalmayıp pek çok kanalla bir tür bilgi bombardımanı sağladığı ve medyanın kadınların toplumda kendilerine öğretilen yargıları meşrulaştırdığı yönünü öne çıkarmıştır. Erkekler işteyken ev işleri ve çocuklardan sorumlu kadının televizyona daha çok maruz kaldığı ve sonucunda erkek egemen ideolojisindeki programları izleyerek sömürü sisteminin kontrolü dahilinde olduğunu betimlemiştir. Byars ve Meehan’dan (1994) da bu argümanı destekleyen bir yorum gelmektedir; pembe dizilerin kurgusunun ev işleriyle uyumlu bir halde üretildiğinden ve ev hanımının ev işlerini gerçekleştirirken hiçbir şey kaçırmayacak şekilde tekrarlar halinde sunulduğundan bahsederler. Bu çalışmalardan yola çıkarak televizyonlardaki gündüz programları ve dizileri incelendiğinde saatler süren bölüm özetleri ve reklamların söz konusu argümanları bir noktada desteklediği ortaya çıkmaktadır. Ancak Ünalerzen’in (2014) çalışması medyadaki erkek egemen ideolojiye ve kadınların medyaya yönelik maruz kalışının patriyarkal sebeplerine yönelik ışık tutsa da bazı yönlerden sınırlı kalmaktadır. Ünalerzen’in argümanı çalışmayan ev kadınları için geçerli olabilmektedir fakat iş hayatında olup sabah programları izlemeyen kadınların geleneksel rolleri sürdürülebileceği ihtimali de mevcuttur.

Medyadaki temsillerin zaman içerisinde değişmiş olabileceği iddiasından yola çıkarak Gauntlett (2002) kitabında medyadaki kadın erkek karakterlerin önceye göre daha eşit bir temsil hali aldığı aktarır. Kadın kahramanların varlığının da ön plana çıktığından ve

kadını sürekli kurban olarak resmeden zihniyetin daha çekimsiz kaldığından bahsetmektedir. Eşcinsel karakterlerin ve marjinalleşmiş grupların popüler kültürde yer edinmeye başladığını iletir ancak Türkiye için henüz böyle bir tablo söz konusu değildir. Her ne kadar kadın baş karakterlerin olduğu hikâyeler ve kadın şiddetini anlatan hikâyeler gösterilse de medyadaki bu gösteriş biçimi şiddeti estetize etmekte ve kadının “kurban” rolünden çıkmasını engelleyici şekilde kurgulanmaktadır. Türkiye’deki film ve dizilerde kadınlar her ne kadar çalışsalar da aynı zamanda çok iyi bir anne figürü olarak da betimlenmektedir. Ünalerzen’in (2014) bahsettiği patriyarkal geleneksel rollerin devamlılığı söz konusudur.

Medyadaki temsillerin zaman içerisinde değişimine bakan bir başka çalışmaysa Kurt’un (2010) çalışmasıdır. Üç farklı zaman diliminde yayımlanmış Yaprak Dökümü romanı, filmi ve dizisini karşılaştırmalı bir şekilde analize tutmuş ve sonucunda Cumhuriyet’in ilk yıllarından bugüne kadar süren cinsiyet kalıplarının varlığını ve ataerkil anlayışın onlarca yıl sürdürüldüğünü bulmuştur. Popülerliği nedeniyle pek çok çalışmaya konu olan Yaprak Dökümü, Aytekin (2018) tarafından incelenmiştir. Kadın pek çok sorunun merkezinde yer alırken bulunduğu konumu iyileştirmeye çabalaması gereken birey olarak karşımıza çıkarken erkek karakterlerin böyle bir sorumluluğu kurgulanmamıştır. Toplumsal farklılıklar yapımda gösterilerek kadının ikincil konumu pekiştirilmiştir (Aytekin, 2018). Kadın ve erkeğin farklı sorumlulukları, beklentileri olduğu medyadaki yapımlarda işlenerek gerçek hayatta bu farklar derinleştirilmekte ve eşitsizliğin kendisine hizmet etmektedir.

Ancak medyayı tamamen tepeden inmeci bir yaklaşımla insanları kontrol eden renkli, beyin yıkayan ve sesli bir kutu olarak ve izleyicileri/okurları pasif, mesajı alan ve eyleme geçen olarak görmek tamamen açıklayıcı görünmemektedir. Zira medya ile izleyiciler/okurlar arasındaki ilişkiyi açıklayan pek çok farklı teori mevcuttur. Medyanın etkilerine dair teoriler arasında; Doğrudan Etki yani medyanın güçlü izleyicinin pasif olduğunu aktaran klasik teori, medyanın minimal etkileri olduğunu belirten Sınırlı Etki teorisi, medyanın elitlerin ve kapitalizmin ideolojik hegemonyasını sağlamak için bir araç olduğunu belirten Kültürel Çalışmalar/Neo-Marksist teori, izleyicilerin aktif olduğunu düşünen yeni kitle araştırmaları teorisi ve son olarak sentez teorisi (Macnamara,

2006) vardır. Gündem Belirleme Teorisi ve Kültivasyon teorileri de (Ivy & Backlund, 1994) medyanın izleyicilerle olan ilişkisin anlamaya çalışan diğer teorilerdir. Gündem Belirleme teorisine göre izleyicilerin, medyanın kendileri için neyin en önemli olması gerektiğine dair bir gündem belirlemesine izin verdiklerini anlatır. Kültivasyon ise izleyicilerdeki gerçeklik ve fantezi arasındaki çizgilerin medya tarafından bulanıklaştırdığı ve çarpıtıldığını anlatır.

Bu teorilerin arasında sentez teorinin pek çok teorideki bileşeni birleştirdiği ve eleştirel bir yaklaşım getirdiği ortadadır. Medyanın etkili fakat eğitim, ırk, cinsiyet ve din gibi faktörlerin de bu konuda bir değişken olduğunu belirten teori medyadaki kadın imgesinin toplumsal ilişkilerimize yansımaları en açıkla konumdadır. Medya ve toplum zaten hali hazırda karmaşık bir yapıyken birbirleriyle olan ilişkinin de basite indirgenmesi beklenemezdir. O nedenle medyanın aktif kitlenin pasif görünümdeki eleştirisi günümüzde tamamen pratik görünmemektedir. Liesbet Van Zoonen (1994) da *Feminist Perspectives on the Media* adlı kitabında izleyicinin pasif ve basit bir şekilde medya metnini sunulan şekilde okuyanlar olarak farz eden iletişim teorilerini eleştirmiş, kadınların bu kadar kolay bir şekilde ataerkil propaganda tarafından nasıl beyinlerinin yıkanacağını ve cinsiyet rollerini benimseyebileceklerini sorgulamıştır. Van Zoonen de Stuart Hall'e katılarak kitlenin aktif olduğuna ve mesajları kendi çerçevesinden çözümlediğine inanır, feminist söylemin de kadınların neden pembe dizileri ve dergilerinden keyif aldığını incelemeye başlamasını tavsiye eder.

Bu meselede Stuart Hall'ın açılımı modeli destekleyicidir. Hall, kitlelerin aktif bir şekilde anlam üretebildiğinden, medya metinlerini pasif bir şekilde arbsorbe etmek yerine kendi sosyal bağlamları itibarıyla çözümlediğini dile getirir (Hall, 2017) Bu noktadan hareketle kadınların da medya temsillerinde anne, eş gibi kısıtlı ve kalıba sokan rolleri görüp etkilenmesi durumlarından şikayet etmek yerine pasifize ettirilmelerine ve baskılanmalarına neden olabilmektedir çünkü pek çok kadın medyadaki eşitsiz ve cinsiyetçi toplumsal ilişkileri realitede deneyimlemektedir. Bir tür afyon etkisi yaratan medyadaki temsil meselesi bu nedenle önem arz etmektedir.

Son olarak medya ve toplumsal cinsiyet temsilleri konusunda bahsedilmesi gereken medyanın internet ortamıyla birlikte giderek karmaşık bir hal almaya başlaması ve herhangi bir meselenin olduğu haliyle siyah beyaz görünmemesidir. Örneğin her ne kadar ana akım veya geleneksel medyadaki televizyon kanalları kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rol ve normlarını işleseler de bunun tam tersini yapan ve internet ortamında üretim sağlayan kanallar da mevcuttur. Pek çok sosyal medya uygulaması ve çevrimiçi dizi, film ve programlarının üretildiği platformlar giderek yaygınlaşmaktadır. Türkiye'deki ulusal kanallarda temsiliyeti olmayan ve negatif biçimde temsil edilen eşcinsel bireylerin hikâyelerinin kurgulandığı yerli veya yabancı yapımları ve ana akımda kendisine yer bulamayan feminist medya kanallarının pek çok uygulamada faaliyet gösterdiğini görmekteyiz. Ana akım medyanın ısrarlı bir şekilde görmezden geldiği gruplar internet ve platformlar sayesinde görünürlük kazanmaktadır. Ancak bu yapımların toplumun geneline kolaylıkla ulaşabildiği sorgulanmalıdır. Soydan ve Küçükşen (2022) geleneksel medya ile yeni medyanın toplumsal cinsiyetin oluşumundaki ve yeniden üretimindeki rolünü karşılaştırmışlardır. Soydan ve Küçükşen yeni iletişim ortamları medyadaki toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesindeki etkisinden söz ederler. Ancak medya içeriklerinde bu rollere ilişkin bir değişimin başladığını ama geleneksel medyaya göre yeni medyada bu değişimin daha hızlı olduğu belirtilmektedir.

2.1.3. Medya Sahipliğinin ve Toplumsal Cinsiyet Temsilleri ile İlişkisi

Her bir medya şirketi kendi yayın politikası ve vizyonu ile hizmet vermektedir. Gazete, radyo, televizyon kanalları, film yapım şirketleri ve dijital platformlar sektörde başlı başına yayın yapan alanlardır. Yayın yapan alanların, film, dizi ve televizyon programı üreten yayın organlarının çeşitliliği yapımlara da yansımaktadır. Örneğin geleneksel televizyonda kendine yer edinemeyen yapımlar dijital platformlarda gösterilebilmektedir. Aynı şekilde ana akım film yapımlarının yanı sıra alternatif yani bağımsız sinema filmlerinin varlığı da bilinmektedir. Her biri farklı yayın politikasına sahip olan yayıncılar tarafından çeşitli yapımların sağlanması başta toplumsal cinsiyet meselesi olmak üzere pek çok konunun da farklı şekillerde ele alınabilmesinin önünü açmaktadır.

Günümüzde bu çeşitli kanalların varlığı çok seslilik açısından olumlu bir olarak gelişme olarak nitelendirilebilse de ne yazık ki tıpkı diğer sektörlerde olduğu gibi büyük firmaların küçük firmaları satın aldığı ve medyada tekelleşme adı verilen meselenin varlığı bu alanda da kaçınılmazdır. Pek çok kanal ve yayın organının yalnızca sektördeki belirli firmalar tarafından yürütülmesi de çok sesliliğe ve medyadaki farklı meselelerin ele alınmasına ket vurmaktadır. Küresel ve ekonomik politikalarla ilerleyen bu süreçte medya işletmelerinin iş insanları tarafından ekonomik ama çoğunlukla ideolojik araç olarak ilgilerini çekmesi medya sektörünün de holdingleşmesine neden olmuştur.

İş insanları medya piyasasına yatırım yapmış, doksanlı yıllarla birlikte basın yerini medya holdinglerine bırakarak bu işletmeler dikey ve yatay yönde genişleyerek Türkiye mediasında çapraz medya sahipliğinin artmasıyla sonlanmıştı (Kuyucu, 2013). Bir kuruluşun birden fazla medya kanalında varlık göstermesi bağımsızlık ve tarafsızlık gibi elzem konuları da yeniden düşündürmeye itmektedir. Kurgu ve içerik bakımından birbirinin aynısı denebilecek medya yapımlarının farklı kanallarda yayınlanması bu araştırmada tartışılan toplumsal cinsiyeti de dolaylı yoldan ilgilendirmektedir zira günümüzde geline nokta medyaadaki olumsuz toplumsal cinsiyet temsilleri belli başlı ortak medya sahiplikleri tarafından dolaşıma sokulmaktadır.

2.1.4. Toplumsal Cinsiyet Farkındalığına İlişkin İzleyicilere Yönelik Çalışmalar

Yerli ve yabancı literatürden örnekler vererek konunun daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmalarda ne yapıldığı ve onların sonuçları üzerinden tartışarak toplumsal cinsiyet farkındalığı açıklamaya ve anlamaya çalışılacaktır. Aynı şekilde bu çalışmada neyin farklı işleneceğinin açıklanması sağlanmış olacaktır.

Medya bağlamı dışında belli grupların toplumsal cinsiyet farkındalığını inceleyen çalışmalar yerli ve yabancı literatürde mevcuttur. Örneğin Yaacob (2015)'in çalışmasında Malezya'da yüksek eğitim kurumlarında öğrenim gören 300 öğrencinin

toplumsal cinsiyet davranış ve inanışlarına bakılmıştır. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine yönelik düşünceleri sosyoekonomik değişkenlerle (yaş, eğitim, ırk, ikamet yeri, ebeveynlerin eğitim durumu vs) ilişkilendirilmiştir. Yapılan anketin sonucunda yaş, ırk ve eğitimin eşitliğe yönelik inanışlarına etkisi olduğu, aynı şekilde cinsiyet, ırk ve ikamet yerinin toplumsal cinsiyete yönelik davranışa etkili olduğu fakat geleneksel normların devamlılığına da ulaşılmıştır (Yaacob, 2015).

Tuncel ve Aslaner'in (2018) çalışmasında 60 ortaokul öğrencisinin modern kadın algılarını medyada sunulan modern kadın algısıyla karşılaştırma yapmak amaçlanmış, Göstergebilim analiz tekniklerinin kullanıldığı araştırmada öğrencilerin modern kadından kastının güzel, şık, modayı takip eden ancak öte yandan annelerinin toplumsal rolünün devamlılığı bulunmuştur. Medyadaki modern kadın söylemlerinin sadece estetik yönden öğrencilerde bir etkisinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmaya benzer şekilde ortaokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet farkındalığına yönelik bir çalışmada Yeşil ve Karaboğa (2021) 29 öğrenciye sınıf ortamında videolar seyrettirerek fikirlerini ve duygularını ifade etmeleri açısından formlar vermişlerdir. Formlarda, çocukların kadınlık ve erkeklik rollerini ölçmeye yönelik sorular sonucunda cinsiyet eşitsizliğinin tıpkı diğer eşitsizlikler gibi sosyal hayatta ve kurumlar ile günlük hayat tarafından yaratıldığı ve gelecek nesillere aktarıldığı gözlemlenmiştir. Öğretim kurumu bu eşitsizliğin yaratılmasındaki kurumlardan birisidir diye belirtilmiştir.

Endonezya'daki Airlangga Üniversitesi'nde 131 öğrenci ve Pattimura Üniversitesi'ndeki 106 öğrenci ile nicel bir araştırma yürüten Susanti ile Masudah'ın (2020) çalışması da üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet farkındalığını irdeleyen çalışmalardan birisidir. Toplumsal cinsiyet bilgisi, kız çocuklarında erken evlilik, ev içi şiddet, kampüste taciz ve kadın hakları gibi konularda bilincin yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmış ancak kadın sünnetinin herhangi bir ciddi sorun olarak görülmediği de bulunmuştur. Bu çalışma da üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet konusunda bir eğitime ihtiyaçlarını olduğunu göstermektedir.

Acar-Erdol ve diğerleri (2019) çalışmasında Türkiye'deki her bölgeden devlet üniversitelerinde okuyan 12 öğretmen adayının toplumsal cinsiyet farkındalığı ölçekle

incelenmeye çalışılmıştır. Sınıf düzeyi arttıkça toplumsal cinsiyet ile ilgili görüşlerin olumsuzlaştığı, okudukları bölüm ve yaşadıkları yer ile ailelerinin öğrenim düzeyinin değişkenler üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Cinsiyet rolleri gibi kültürel öğelerin yeni nesillere taşınmasında önemli bir göreve sahip olan öğretmenlerin sorumluluğundan yola çıkılmıştır fakat eğitim fakültesindeki öğrencilerin bu konuda bir farkındalık geliştiremediği sunulmuştur.

Hajnalka (2014)'ün çalışmasında Doğu Avrupa bölgesindeki yüksek öğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rol ve davranışlarına yönelik çalışmada küme ve lojistik regresyon analizleri kullanılmıştır. Sonucunda bölgedeki öğrencilerin büyük bir bölümünün geleneksel tutuma daha yakın olduğu ancak kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha modern toplumsal cinsiyet rollerine yatkın olduğu belirlenmiştir. 'Kadın-ağırlıklı' branşlarda daha modern tutumlar olduğu gözlemlenmiştir. Ailelerinde finansal problemler olan ve dindar öğrencilerin geleneksel tutumları olduğuna ulaşılmıştır. Türkiye'de de benzer bir çalışma aynı sonucu vermektedir. Ertoý'un (2018) çalışmasında lisans düzeyindeki 830 öğrenciye ölçek uygulanmış ve sonucunda dini değerlerin yüksek olduğu öğrencilerde daha az eşitlikçi tutum sergiledikleri bulunmuştur. Hiyerarşi ve eşitlik gibi değerleri de inceleyen çalışmada cinsiyet rollerine yönelik daha geleneksel tutum sergileyenlerin hiyerarşiye önem veren öğrenciler olarak belirlenmiştir.

Bu sefer öğrencilerin genelinden spesifik bir grubu odağına alan Verdonk ve diğerleri (2008) çalışmalarında Hollanda'daki 393 tıp öğrencisinin toplumsal cinsiyet farkındalığı bir ölçekle ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda erkek tıp öğrencilerinin daha güçlü toplumsal cinsiyet kalıplarını tuttuğu bulunmuştur. Tıp öğrencilerini örneklemine alan bir başka akademik çalışmayı Türkmenoğlu (2018) Mersin'de 301 hemşirelik bölümü öğrencisiyle yine Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği uygulayarak yapmıştır. Sınıflar arası bir karşılaştırmaya giden Türkmenoğlu, birinci sınıf öğrencilerinin ve kadın katılımcılarının daha eşitlikçi tutumlara sahip olduğu saptanmıştır. Öğrencinin yetiştiği aile, annenin öğrenim ve çalışma durumları eşitlik konusundaki görüşleri etkileyen değişkenlerdir.

Sosyo-kültürel ve demografik özelliklerin farkındalığa bir etkisi olduğuna yönelik başka bir çalışma ise Takkin'in (2020) öğrencilerin toplumsal cinsiyet tutumlarıyla özgüven, kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmadır. Çukurova Üniversitesi'nde 2018-2019 öğretim döneminde öğrenim gören 348 öğrenci için Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği, Cervantes Kişilik Ölçeği, Özgüven Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmış, sonucunda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile özgüven düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile kişilik özellikleri arasındaysa anlamlı ilişki olduğuna ulaşılmıştır. Çalışma bunun da ötesinde demografik özellikleri de göz önünde bulundurarak toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının cinsiyet ve ailenin aylık gelirine göre anlamlı farklılık gösterdiğini, eşitlikçi tutumlar varken yüksek özgüvenin de olduğu bulunmuştur.

Çelik ve diğerlerinin (2013) çalışmasında Erzurum Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunda kalan 507 öğrenciye “Tanımlayıcı Bilgi Formu” ve “Cinsiyet Eşitliği Ölçeği” verilmiştir. Öğrencilerin cinsiyetleri, mezun oldukları lise programı ve okumakta oldukları bölüme göre Cinsiyet Eşitliği Ölçeği puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş, cinsiyet eşitliği tutumunun orta düzeyde olumlu olduğu saptanmış; Anadolu lisesi mezunlarıyla sağlık bölümlerinde okuyanların daha yüksek düzeyde olumlu olduğu bulunmuştur.

Bakır ve diğerleri (2019) çalışmasında Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bucak Sağlık Yüksekokulu'ndaki 364 öğrenciye Cinsel Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği uygulanmıştır; sonucunda kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı ölçeği puan ortalamasının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Nihayetinde öğrencilerin okuduğu sınıf, yaşamının büyük bölümünü nerede geçirdikleri (kır, şehir) gibi durumların toplumsal cinsiyet algısı ve cinsel eğitime yönelik tutumları arasında farklılıklar gösterebildikleri sonucu bulunmuştur.

Virga (1983) tarafından yapılan bir başka çalışma ise üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet farkındalığına yönelik çalışmaların ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir. Kaliforniya'daki Desert Üniversitesi'ndeki 956 öğrenci ile yapılan

anket çalışmasından çıkan sonuç kampüsteki öğrencilerin cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilerinin olmadığı bulunmuştur. Öte yandan bu çalışma için daha öncesinde yapılan pilot araştırmada Farkındalık Atölyesi'nde eğitim verilen 29 öğrencinin toplumsal cinsiyet bilinçlerinde artış olduğu gözlemlenmiştir.

Yüksek öğretim kurumlarındaki müfredat programı ve pedagojisine toplumsal cinsiyet farkındalığı perspektifinden bakan Hinton-Smith ve diğerleri (2022) tarafından yürütülmüştür. Yüksek öğretimdeki toplumsal cinsiyet eğitiminin yokluğu veya varlığına yönelik çalışmaların pozitif değişim sağlamada önemli olduğunu belirten çalışma sınıflardan, konferanslara ve diğer tüm alanlara hepsinin patriarkal güç ilişkilerini desteklediğini belirtmektedir.

Barselona Üniversitesi'nde İdare, Ekonomi ve Sosyal Bilimler alanlarında öğrenim gören 201 öğrenci ile yapılan çalışma Bartulan-Figueras ve diğerleri (2018) tarafından yürütülmüştür. Anket iki kez uygulanmış ve farkındalık yaratan etkinlik uygulamanın öncesi sonrası karşılaştırılmıştır. Kadınların cinsiyetler arası eşitsizlik konusunda daha duyarlı olduğu gözlemlenmiştir.

Literatürde konuyla ilgili çalışmalara bakıldığında cinsellik, özgüven, cinsiyet eğitimi gibi farklı konularla ilişkilendirilerek toplumsal cinsiyet algısı ölçekleri uygulanmış, ve neredeyse çoğu nicel yöntem çalışmıştır.

2.1.5. Medya ve Toplumsal Cinsiyete Yönelik Çalışmalar

Bahsedilen çalışmalardan farklı olarak medyanın toplumsal cinsiyet rollerine olan etkisini belli bir grup üzerinden inceleyen ve farklı sosyoekonomik seviyelerden 32 kişi ile odak grup çalışması yürüten Çelebi (2022) katılımcılar arasında film, dizi ve reklamların cinsiyet eşitliğine negatif bir rolü olduğu görüşüne varmıştır. Katılımcılar aynı zamanda medyanın cinsiyet rollerine ilişkin farkındalığı arttırmada önemli bir rolü olabileceğini belirtmişlerdir.

Medyadaki kadın temsili hakkındaki fikirlerin kadınlara sorulduğu çalışmalar da mevcuttur. Gülünlü ve Aslan (2016) farklı yaş ve mesleklerden 15 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşme yapmışlardır. Katılımcılar dizilerdeki kadın karakterlerin gerçek hayatta da olduğu fakat dizilerde abartılı, duygusal aşık, intikamcı davranış biçimlerinin gerçek hayatta olmadığını dile getirmişlerdir. Gerçeğe uygun bir biçimde temsilin olmadığı, kendilerini özdeşleştirebilecekleri karakterin yoksunluğu konusunda fikir birliğinde oldukları bulunmuştur. Yine kadın katılımcılardan oluşan bir örnekleme çalışan Kutlu (2022) üç dizi (Çukur, Hercai ve Sefirin Kızı) seçmiş ve bu dizileri izleyen kadınlarla görüşmeler yapmıştır. Gülünlü ve Aslan'ın çalışmasının sonuçlarına benzer şekilde kadın katılımcılar gerçek hayatta ve dizideki farklılığın farkındadırlar. Ancak dizilerdeki kadının eşitsiz konumunun gerçek hayatta da geçerli olduğunu düşünmektedirler fakat Kutlu katılımcıların bu eşitsizliğin sebeplerini ve sonuçlarını görmelerinin engellendiğinden bahsetmekte ve medyanın bir nevi uysallaştırma görevi gördüğünü aktarmaktadır. Suçu patriyarkal normlarda bulmak yerine kişiye yönelik bir değerlendirme yaptıklarını açıklamaktadır. Geleneksel rollere uygun hareket eden bir kadının başına kötü bir şey geldiğinde suçlu başkasıyken bu geleneksel rollere uymayan kadın karakterin başına gelenler tamamen kendi hatası olarak görülmektedir.

Özdemir (2020) çalışmasında Stuart Hall'ın kodlama-kod açımı modelini kullanarak Çukur dizisinin toplumsal cinsiyet temsillerinin nasıl alımlandığı ı incelemiştir; 5 katılımcı ile derinlemesine mülakat yapmış ve Çukur dizisinin cinsiyetçi temsilleri yeniden üretip bu temsillerin izleyiciler tarafından egemen okuma yapıp alımlandıklarını tespit etmiştir.

2.2. SOSYOLOJİ EĞİTİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞI

Toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerin sosyal, kültürel ve psikolojik özelliklerinin biyolojik cinsiyetlerinden bağımsız olarak nasıl şekillendiğini anlamak için sosyolojinin merkezinde yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet farkındalığı, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ve bu rollerin toplumsal yapı üzerindeki etkilerine dair bilinçlenmesini sağlamaktadır. Sosyoloji eğitimi, öğrencilere bu farkındalığı kazandırarak toplumsal

cinsiyet eşitliğine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Sosyolojideki kuramlar eleştirel düşünme, eşitlik ve adalet üzerine değerlendirme yapabilme, çoklu kimlikler ve kesişimsellik meselesini göz önünde bulundurabilme ile kültürel duyarlılık kazandırabilme potansiyeline sahip temel meselelerden söz edilmektedir. Bu nedenle sosyoloji eğitiminde toplumsal cinsiyet farkındalığının geliştirilmesi, öğrencilerin toplumsal yapıların ve normların eleştirel bir şekilde analiz edilmesini sağlayabilmektedir. Bu farkındalık, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin daha iyi anlaşılması ve bu eşitsizliklere karşı etkili stratejilerin geliştirilmesi için temel bir adımdır. Sosyoloji, toplumsal cinsiyet konusundaki farkındalığı artırarak daha eşitlikçi ve adil bir topluma katkıda bulunabilme potansiyeline sahiptir.

Sosyoloji lisans eğitiminde doğrudan toplumsal cinsiyet adı altındaki ders içeriklerinin yanı sıra diğer dersler de bu meseleyi ele almaktadır. Örneğin kuram derslerinden birini alan bir sosyoloji lisans öğrencisi Talcott Parsons'ın yapısal işlevselcilik kuramıyla karşılaşacak ve toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal düzeni sağlama işlevinin vurgulandığını görecektir. Parsons'a göre, ailedeki cinsiyet rolleri, işlevsel farklılıkları ve sosyal düzenin sürdürülebilirliğini sağlamakta ve erkekler genellikle dış dünyayla ilişkili rolleri (ekonomik destek), kadınlar ise ifade edici/ev içi rolleri (ev ve çocuk bakımı) üstlenmektedir (1959). Bir başka örnek ise Marx ve Engels'in çatışma teorisidir, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ekonomik ve güç ilişkileriyle bağlantılı olduğu savunulur (Collins, 1990). Goffmann'ın dramaturjik yaklaşımı ile bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini sahneledikleri bir performans görülmesi (Kivisto ve Pittman, 2007) sosyoloji kuramlarının aslında toplumsal cinsiyet ile ne kadar bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Sosyoloji lisans eğitimi öğrencileri, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Roller, Toplumsal Cinsiyet ve Medya, Kadın İncelemeleri, Cinsiyet ve Kültür, Beden Sosyolojisi gibi derslerin yanı sıra Aile Sosyolojisi ve Çağdaş Sosyoloji Kuramları gibi zorunlu derslerin içeriğinde de bahsedilen toplumsal cinsiyet kavramıyla karşılaşmaktadır. Dersler ve okumalar konu hakkında bilgi sağlaması açısından faydalıdır. Bu bilginin hem gündelik yaşamlarında hem toplumu profesyonel bir şekilde incelerken bir tür cinsiyet perspektifi yaratması ihtimali bulunmaktadır fakat bunun kesinliği

bilinememektedir. Bu tez çalışmasıysa bu konuya belirli bir yanıt aramaya çalışmaktadır.

2.2.1. Sosyoloji Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Farkındalığına Yönelik Çalışmalar

Toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda sosyoloji grubunun örneklem olarak belirttiği pek çok çalışma mevcuttur. Bunlardan birisi ABD'deki bir lisedeki sosyoloji öğretmenleriyle Stevens ve Martell'in (2016) yaptığı çalışmadır. Sosyoloji öğretmenlerinin diğer disiplinlere göre toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını belirleme ve bu kalıp yargılara meydan okuma konusunda daha olası olduğu bulunmuştur. Ancak sosyoloji öğretmenlerinin bu bilgiyi her zaman kendi yaşamlarına uygulayamadıklarından bahsedilmektedir. Aynı şekilde sosyoloji öğretmenlerinin cinsiyet eşitliğine inandıklarını söyleme olasılıklarının diğer disiplinlere nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Üstgörlü ve diğerleri (2020) tarafından yapılan çalışmada Ege'deki bir üniversitede Sosyoloji bölümü öğrencileriyle çalışılmış ve 184 öğrenciye Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği ile Hendrick Cinsel Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 87'si kadındır; çalışma sonucunda cinsellik hakkında konuşmadıkları, cinsel bilgi düzeylerinin yeterli olmadığı ve cinsel sağlık dersinin zorunluluğuna katılmaları bulunmuştur. Aynı şekilde son sınıfta okuyan kadın öğrencilerin daha olumlu toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu saptanmıştır.

Benzer bir başka çalışma ise Yıldırım'ın (2018) çalışması da tam olarak bu tezin araştırılmak istenen konusuyla ilgilenmektedir ama eğitimdeki cinsiyet rollerini odak noktası alan ve ölçek kullanan nicel bir çalışmadır. Sosyoloji bölümünün eğitim anlayışının öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi ölçekle incelenmiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR

3.1 TELEVİZYON ve MEDYADA CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANLAMLANDIRILMASI

Katılımcıların izledikleri programlar, diziler ve filmlere yönelik kadın-erkek eşitliğini göz önünde bulundurarak yaptıkları değerlendirmelerde toplumsal cinsiyet temsiline yönelik belli konular belirtmişlerdir. Bu görüşlerden şu temalar elde edilmiştir: Şiddet ve Zorbalık, Sosyal Konum/Statü, Olumlu Temsillerin Klişeleşmiş Temsillerle Sürdürülmesi, Kurtarıcı Bağımsız Erkek ve Kurtarılan Bağımlı Kadın, Bedenin Nesneleştirilmesi ve Sansasyonel Hale Getirilmesi, Geleneksel Televizyonda Yapımların Cinsiyetçiliği Pekiştirmesi, Türk Aile Yapısına Karşı Kadın Yöneticiler ve Ev Adamları, Ataerkil Düzenin Yeniden Yaratımı ve İçselleştirme, Erkekliklerin İnşası ve Normalleştirilmesi, Kısıtlılık ve Gündelik Yaşamla Bağlantısızlık, Aile Kavramından Uzaklaşma ve Farklı Toplumsal Bakış Açıları, Cinsiyetçiliği ve Olumsuz Temsilleri Görmede Sosyoloji.

Öncelikle takip ettikleri yapımlarda ortaklaştıkları nokta toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin şiddet ve zorbalık ile ilişkilendirilmesi olmuştur.

3. 1. 1. Şiddet ve Zorbalık

Katılımcıların yapımlardaki kadın-erkek eşitliğini (veya eşitsizliğini) karakterlerin uyguladıkları şiddet ve zorbalık üzerinden değerlendirdiği görülmektedir. Katılımcılar kadına yönelik şiddetin, aşağılamanın yapımlarda çok fazla işlenmesini toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilişkilendirmektedir.

“Bir süre epey şiddet sahneleri konuşulmuştu. Bence bunların bu denli gösterilmesinin nedeni evet bir noktada sen kadınsın ve sesini çıkarma. Hakkını arama, sana ait olan alanda kal diye uyarmak için adeta insanların kafasına kafasına vurarak aktarılmaya çalışılan şey. İki tarafın eşit olmadığına yönelik vurgu bence. Ve bu şiddeti her yaştan her kesimden insan kolayca ulaşıp izleyebiliyor.” (Katılımcı 8)

Yapımlarda erkeğin kadına yönelik şiddet sahnelerinin açık bir şekilde ve hemen her yapımda gösterilmesini eşitsizlikle yorumlayan katılımcılar kadının ikincil konumunun da bu şiddet ile pekiştirildiğini ve karakterin kadın olmasından dolayı kaynaklanan yerinin izleyicilere kasti bir şekilde aktarıldığını belirtmektedirler. Bu yorumda şiddet sahnelerinin medyada yaygın şekilde yer almasının, kadınların haklarını savunma veya seslerini duyurma konusundaki gibi zorlukların erkek karakterler için pek de söz konusu olamayacağı çıkarılabilmektedir. Ayrıca, medyanın bu tür içeriklerini herkesin kolayca erişebileceği şekilde sunması da önemli bir endişe olarak ifade edilmiştir.

Karakterlerin ele alınış biçiminde kadının sürekli “kurban” olarak gösterilmesi bir noktadan sonra farkındalıktan ziyade norma dönüşme tehlikesi de taşımaktadır. Bir yandan şiddet görmüş kadını anlatmak isteyen kurgusal veya kurgu dışı yapımlarda şiddeti aleni bir şekilde göstermek tartışmalı konulardan birisidir. Ancak şiddet gören veya ikincil konumunu pekiştiren rollerden kadının sıyrılması durumu yapımlarda karşımıza çıkmamaktadır. Örneğin şiddet gören bir kadın karakter olay sonrası herhangi bir mercie başvurup hukuki/psikolojik yardım almak yerine sadece aile üyeleriyle paylaşmakta veya sessiz kalmaktadır:

“...Tam bir kurban psikolojisi... Mesela bir kadın dizide ağır hakarete ve şiddete maruz kalıyor kocası tarafından. Ama kalkıp bunu şikâyet ettiği yok. Kocamdır yapar denilecek türde bir izlenim veriliyor. Kadının o durumdan çıkmasını sağlayacak şeylerin gösterilmediğini düşünüyorum. Zulme uğruyor ama... Bir erkeğin zulmünden kaçmak için bir başka erkeğin kurtarması durumu da var.” (Katılımcı 4).

Erkek karakterin eşine uyguladığı şiddet davranışının kadın karakter tarafından kanıksanması medyadaki kadın-erkek eşitliğini göstermektedir. Bir erkek kadına şiddet uyguluyorsa veya kötü davranıyorsa o erkekten kaçmasına yardımcı olan bir başka erkek temsilinin var olduğu, kadının yardıma muhtaç olduğu imgesini yorumlayan katılımcılar erkek karakterlerin şiddet davranışlarına içkin hale getirildiğini belirtmektedir:

“Erkeklerle de zorbalık atfettirilmeye çalışıyorlarmış gibi hissediyorum.” (Katılımcı 7)

“Erkek karakterde o şiddeti o zorbalığı gerçekleştirecek güç şeyi... üstünlüğü var. Bu türden bir ilişkide de kadın erkeğin eşitmiş aralarında dengeli bir eşitlik varmış gibi bakılmayacağı da açıktır.” (Katılımcı 3)

Toplumsal cinsiyet eşitliği söz konusu olduğunda önemli olan güç faktörü ve bunu şiddet ile elinde tutan bir taraf olduğu katılımcılar tarafından gözlemlenmektedir. Yapımlarda bir tarafın üstün görüldüğü ve kadının ya yardımcı ya da bağımlı rollerde olduğu temsili, şiddet ve zorba davranışları da beraberinde getirip bu tarz bir toplumsal cinsiyet anlayışının eşitliği baltaladığı gözleminde bulunulabilmektedir. Katılımcılar medyadaki toplumsal cinsiyet eşitliğini yorumlarken şiddet ve zorbalık dışında ayrıca statü kavramıyla da bu eşitsizliği ilişkilendirmektedirler.

3.1.2. Sosyal Konum/Statü

Gücü elinde tutan, toplumda üst konumda tutulan ve şiddeti uygulayan karakter özelliklerinin erkek karakterinde toplandığı ve kadın karakterlere daha “aşağı seviyede” verilen rolleri sosyal konumlarıyla birlikte ele alan katılımcılar izledikleri medya yapımlarında birtakım kavramlar da kullanmaktadır. Örneğin Katılımcı 7 sosyolojik bir kavramla:

“O cam tavan dediğimiz durum hissediliyor. Güçlü kadınlar işlenmiyor...”

Katılımcı 7 güçlü kadın karakterlerinin yeterince işlenmediğini ve bu durumun endişe verici olduğunu belirterek kadınların toplumda ve medyada daha güçlü ve etkili temsillerinin önemini vurgulamaktadır.

Katılımcılar medyada temsillerindeki eşitsizliği dizi ve filmlerdeki kadın ve erkek karakterlerin sosyal konumları itibariyle birbirlerinden farklılaştığı temsiller ile yorumlamaktadır.

“...Ama kadın ve erkeklerin o normlardan çok çıkmadığını düşünüyorum hala. Hani erkekler için belli meslekler kadınlar için belli şeyler var. İşte feminen maskülen diye ayırdığımız mesleklerin dışına çok çıkıldığını görmüyorum. Hemşireliktir, öğretmenliktir.” (Katılımcı 2)

“Tabii genellikle erkekler CEO oluyor kadınlar öğrenci olabiliyor. Mesleki olarak ev hanımı olabiliyorlar. Ya da oradaki bir stajyer olabiliyorlar yani bir uçurum oluyor genellikle. Erkekler hep en üstte. Neden mesela öğretmen deyince hep kadın öğretmenler aklımıza geliyor bence bu biraz izlediklerimiz yüzünden de olabilir. Meslekler de bu yüzden farklılaşıyor yani düşününce hiç şirket sahibi iş kadını bir karakter görmedik.”
(Katılımcı 3)

Katılımcı 2 ve 3’ün dikkat çektiği şekilde kadınların "feminen" mesleklerle, erkeklerin ise "maskülen" mesleklerle ilişkilendirilmesi, cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet normları konusunda hala mevcut olan ön yargıları ve ayrımcılığı yansıtmaktadır. Bu tür algıların değişmesi ve cinsiyetler arası meslek ayrımcılığının azalması için daha fazla çaba gerektiğini belirten bir yorum olarak değerlendirilmektedir. Son olarak söz konusu temsilleri bu bağlamda eleştiren Katılımcı 10 ise:

“Zarif olunması gereken mesleklerde kadınlar, tırnak içinde güç olması gereken mesleklerde erkekleri görüyoruz. Bu hep böyleydi.”

Katılımcı 10 bu yorumla cinsiyetle ilişkilendirilen meslek algısının ve toplumsal beklentilerin cinsiyet rollerini güçlendirdiğine dair bir gözlemde bulunmaktadır. Katılımcı 10, "zarif" olarak nitelendirilen mesleklerde genellikle kadınları, "güçlü" veya "güç gerektiren" mesleklerde ise erkekleri gördüğünü ifade etmektedir. Katılımcı bu yorumla medyadaki durumun toplumun cinsiyet stereotiplerini ve cinsiyet rollerini nasıl güçlendirdiğini göstermektedir. Belirli mesleklerin belirli cinsiyetlerle ilişkilendirilmesi eşitsiz durumu körükleyen faktörlerin başında gelmektedir.

Katılımcı 4 ve Katılımcı 3 özelliklerde dizilerde kadın karakterin statüsünün yükselebilmesi için erkek karakterlerden farklı bir yol çizdiğini belirtmektedir. Yapımlarda kadınların sosyal olarak yükselebilmesi için bir erkeğe sahip olması veya onunla evlenerek hedeflediği konuma ulaşabildiklerinin temsil edildiği aktarılmaktadır. Bir kadın karakter temsili yine bedeniyle, duygularıyla ancak bir erkeğin sayesinde belli konumlara ulaşabilir algısı verilmektedir:

“Erkeklerin şirketlerde yüksek kademelerde çalışmaları villalarda yaşamaları ama ona istinaden kadınların bunlar için bir erkeği elde etmek peşinde ilerlediği bir karakter şeması görüyoruz.” (Katılımcı 4).

“Erkekler bir amaçla güdülenmişler gibi geliyor dizilerde veya filmlerde. Keza kadınlar da öyle. Ama gösteriliş biçimi farklı. Mesela o başarıya giden yol iki cinsiyet için de farklıymış gibi. Kadının hedefleri arasında ne bileyim bir erkeğe sahip olarak ilerleme var mesela. Bunu yaparken de kendini kullandırıyor. (Katılımcı 3).

Katılımcılar, erkeklerin iş dünyasında yüksek kademelerde çalışma ve lüks yaşam standardına sahip olma konusunda medya temsillerinin baskın olduğunu ancak kadınların bu başarıları elde etmek için genellikle bir erkeği elde etme üzerine odaklandığı bir anlayış olduğunu ifade etmektedirler. Bu yorumlar, cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet normlarının yarattığı baskı ve ayrımcılığı vurgulamaktadır. Erkekler için başarı genellikle iş hayatında yüksek konumlarda yer almak ve lüks bir yaşam standardına sahip olmak olarak tanımlanırken, kadınlar için bu başarı algısı genellikle bir erkeği etkilemek veya ona bağlı kalmak olarak görülebilmektedir. Bu durum, kadınların kendi başarılarına odaklanmalarını engelleyebilmekte ve toplumda cinsiyet rollerinin güçlü bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Katılımcı 6’nın eşitsizliği yorumlarken değindiği nokta ise bu durumun olağan olduğunun izleyicilere aktarılmasıdır:

“Erkekler zaten doğuştan zenginmiş gibi gösteriliyor hep. Bir başka dizide de tamamen yoksul, ortası yokmuş gibi.”

Katılımcı 6 medyanın gerçeklikten uzak veya aşırı basitleştirilmiş karakterlerle cinsiyet ve sosyal sınıf algısını güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu durum toplumsal eşitlik ve adalet çabalarını da zorlaştırabilmektedir.

3.1.3. Olumlu Temsillerin Klişeleşmiş Tiplerle Sürdürülmesi

Yapımlardaki temsillerde cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra katılımcılar arasında medyada yavaş yavaş bir iyileşme olduğu gözlemi de belirlemektedir. Kadın sorunlarının daha çok

ele alınmaya başlanması medyadaki durumun değişmesine önayak olabileceğinden katılımcıların temsilleri ayırt edebilmesinde önemli bir referanstır.

“Gelişim olsa da tam bir eşitlikten söz edemeyiz.” (Katılımcı 2)

Kadın karakterlerin daha göz önünde olduğu ve onların hikayesinin anlatıldığı yapımların varlığının artışı toplumsal cinsiyet eşitliğine bir katkıda bulunuyor mu diye sormadan evvel aslında bu hikayelerdeki temsillere odaklanmak daha elzemdir. Kadının başrolde olduğu fakat toplumdaki ikincil konumunu pekiştiren kurgusal yapımların toplumsal cinsiyet eşitliğine herhangi bir katkısı olup olmadığı tartışmalıdır.

“Kadının hikayesi anlatılıyor olması iyi bir şey olabilir ama bu hikâyenin hangi açıdan ele alındığı veya topluma hangi yönlerini aktardıkları da bir noktada önem taşıyordur. Demek istediğim zor durumda bir kadını göstermek var bir de bu kadının o durumun içinden çıkmasını, mücadele etmesini göstermek var. Bizim yerli dizilerde filmlerde ne kadarı işleniyor tartışmalıdır bence. Burada aklıma son zamanlarda çok izlenen Bahar dizisi geliyor.” (Katılımcı 3)

Kadın ve erkek karakterlerin belli tipte ve toplumsal cinsiyeti de suiistimal ederek gösterilmesiyle toplumsal cinsiyet eşitliği açısından “olumlu” olarak tasvir edilebilecek temsillerin el ele olduğu yapımların varlığından bahsedilmesi önemlidir. Katılımcı 3’ün bahsettiği yerli bir televizyon dizisi olan Bahar’da uzun bir aradan sonra kendi mesleğine dönmeye çalışan fakat eşinin desteklemediği ve engellerle karşılaşarak duran bir kadın karakterin anlatıldığı yapımda kadına yönelik toplumun çizdiği cinsiyet rolleri de verilmektedir. Örneğin kadının mesleğine dönerken bir taraftan anneliğine olan vurgu da gösterilmektedir.

“Sadece bana garip gelmediğinden eminim. Mesela kaç bölümdür çocuklarıyla olan mutlu ilişkisi sürekli gösteriliyor... Belki de izleyicilerden çekinildiği için böyledir. Alıştığımız roller dışı bir şeyin tutmayabileceği veya eleştirilebileceğinden kaynaklanabilir.” (Katılımcı 3)

“Aslında izlediğim yapımlarda dönem ilerledikçe kadın ve erkek karakterin ele alınışından, o sesin de biraz artmasından duyulmasından çatışmaların da ele alınabiliyor olmasından beni mutlu eden şeylerden biri... Dört dörtlük bir eşitlikten bahsetmek zaten mümkün değil

ama ufak tefek değişikliklerin farkındalıkların yaratılmasını görmek de gelişme bence.”
(Katılımcı 4)

Yapımlardaki kadın ve erkek karakterlerin zaman içinde daha derinlemesine ele alınması ve çatışmaların daha belirgin bir şekilde işlenmesi, toplumsal cinsiyet temsilleri açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilmektedir. Bazı gelişmelerin umut verici olduğu, kadını geleneksel roller dışında işleyen yapımların da ortaya çıktığı katılımcıların gözlemleri arasındadır. Ancak Türkiye televizyonu söz konusu olduğunda toplumsal cinsiyet norm ve rollerinin ağırlıklı biçimde devam ettiği gözlemlenmektedir.

3.2. TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞI

Başta zorunlu bir şekilde sosyoloji lisans programlarında var olan Aile Sosyolojisi olmak üzere Kadın İncelemeleri, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi gibi dersler alan katılımcılar bu derslerin yanı sıra sosyoloji lisans programında aldıkları derslerle toplumsal cinsiyet meselesine yönelik birtakım fikirlere sahip olabilmektedirler. Bu derslerle birlikte medyada takip ettikleri film, dizi ve televizyon programlarındaki toplumsal cinsiyet temsillerini ne şekilde yorumladıklarına bakıldığında belli başlı bazı temalar karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. Klişeleşmiş Tipler: Kurtarıcı Bağımsız Erkek ve Kurtarılan Bağımlı Kadın

“Kadının normal bir cinsiyet kimliğinin yanında bir de anne rolünün olması aslında iki farklı kimliği birlikte yürütmesi ve aslında seçim yaptığında onu seçtiği zaman yarım kadın eksik kadın damgası yeme ihtimali de çok yüksek... Çocuk da yaparım kariyer de diyor ve kendinden fedakârlık ediyor... Ataerkil bir yapının getirisi bu... Medyanın kadın ve erkeklere belli beklentileri yükleme konusunda etkisi olduğunu da düşünüyorum... Hem Bahar dizisindeki kadının tıp okumuş olması hem de Kızılcık Şerbetindeki kadının diş hekimliği okuması aslında ikisinin de eğitim seviyesinin yüksek olduğu, bilinçli diyebileceğimiz kadınların bile... toplumun dayattığı annelik vasfı olsun ya da o evdeki evin çekip çevirme sorumluluğu olsun eğitim düzeyinden bağımsız olarak bunların toplum tarafından beklenen bir şey olduğu için... Hep şey diyoruz ya eğitim seviyesi düşük ya da

kendini geliştirmemiş kadın ev işlerine mahkum kalmış deyip buna bağlıyoruz ama tam tersi örnekleri de görebiliyoruz. Aynı dizi içinde iki uç normu da görebiliyoruz. Kadının evde olması normal bir şeymiş gibi karşılanıyor... Erkeğe evin direğidir sorumluluğunu yükleyerek onlara da bir yük biniyor... Ancak erkeklerin bu duruma seslerini çıkarmamalarının nedeni güç ve otoriteyle bağdaştırdıklarını düşünüyorum.” (Katılımcı 2)

Butler ve Paisley (1980) medyadaki kadınların tipleriştirmelerini belli kategorilere ayırmış, nesneleşmiş kadın, geleneksel rolü üstlenen kadın ve o rolü sürdürürken kariyerini de yürüten kadın, erkekle eşit olan kadın ve son olarak belli kalıplara sokulmamış kadın olarak sınıflandırmışlardır. Katılımcıların yorumları itibariyle söz konusu kadın temsilleri özellikle geleneksel rolü üstlenen kadın kategorisinde yerini bulmaktadır:

“şu anda genel olarak kadın erkek eşitsizliği mevcut bence TV programlarında yani genellikle kadınlar eziliyor erkekler... Baş karakter oluyor ve her şeyi nasıl desem her şeyi organize eden her şeye karar veren bir karakter olarak var yani. Kadınlar hep ya ev hanımı oluyor ya onların söylediği emirleri yerine getiren kişi oluyor. Bu şekilde. Kadın erkek eşitliğine dair hiçbir kırıntı görmüyorum. Herhangi bir programda genellikle erkeklerin daha ön planda olduğu ve onların sözlerinin geçtiği bir dünya oluşturuyorlar. Sürekli kadını aşağılama, aldatma, değersizleştirme gibi durumların meşrulaştırıldığını düşünüyorum. Bir olay oluyorsa orada hem kadın kurtarılmayı bekleyen, sanki kendi başına hareket etme yeteneği elinden alınmış biri, erkeke onu kurtaran günün sonunda kahraman olan şeklinde.” (Katılımcı 3)

Erkek karakter tarafından kurtarılması beklenen, zayıf, savunmasız, naif, ev işleriyle veya çocukla ilgilenen bir ev hanımı, duygusal, fedakâr: katılımcıların kadın karakterleri tasvir ederken kullandığı tüm bu tipler kadın ve erkek karakterlerin farklı şekillerde ele alındığını ve durumun takip ettikleri medya yapımlarında bu şekilde olduğu ortaya koyulmaktadır. Diğer taraftan eğer kadın kötü bir karakterse, manipüle eden, cazibeli, tehlikeli, seksi, acımasız, dedikoducu, entrikacı, kariyer sahibi şeklinde zıt tiplerin olduğu da belirtilmektedir:

“Yine aynı dizi üzerinden gidecek olursam... Başroldeki evini yuvasını düşünün ve ev hanımı Bahar karakterinin karşısında kariyer sahibi ve sorumsuz bir anne rolüyle onun kocasıyla gizlice birlikte olan Rengin karakteri gösteriliyor... Bahar mesela aldatılıyor hop

orada kötü kocasından onu kurtaracak bir başka erkek doktor karakteri çıkıyor ki onu zor durumlardan sıkça kurtaran da o mesela.” (Katılımcı 3)

Kadın karakterleri bu tarz bir ikilemin içerisinde sunmak aslında cinsiyetlere yönelik buyurucu bir ideolojik niyeti de beraberinde getirmektedir. Örneğin çalışan bir kadın tasvir ediliyorsa aynı zamanda iyi ve sorumluluk sahibi bir annedir yaklaşımının hâkim olduğu katılımcıların gözlemlerinden de anlaşılmaktadır. Erkek karakterler içinse yine klişeleşmiş kahraman/kurtarıcı rolünün varlığı belirtilmektedir.

Kadını dezavantajlı gösteren medya temsillerinin ve söz konusu erkek temsillerinin eşitsiz ilişkiyi beslediği, kadını kamusal alandan alıp özel alana tıktığı, fedakâr ama mutlu bir kadın temsilini aşıladığı gözlemlenmektedir.

“Eşi bu konuda destek sağlayamıyor... Çocuk sahibi olmak ortak bir karar ama sadece taraflardan birinin kariyerinden vazgeçmesiyle tamamıyla ev içerisine verilmesi bana... bir tarafın fedakârlık yapması gerekiyor... Kadın kendi hayatından vazgeçmiş oluyor... Hangi televizyonda kadın rolünü görsek eğer kötü bir karakterse bunun üzerine kariyer inşa etmiş oluyor, bekar oluyor ama hiç güzel bir evliliği olan kadını mesela kariyer hayatında çok sık göremiyoruz televizyonlarda... Bir erkeğin zulmünden kaçmak için bir başka erkeğin kurtarması durumu da var.” (Katılımcı 4)

“Dizileri pek takip etmiyorum ama bir dizide kadın çocuğu için işi bırakıyor ama erkek karakter için aynı şey söz konusu değil. Bebek bakımı olduğunda mesleğinden okulundan vs mahrum kalan kadınlar oluyor.” (Katılımcı 5)

“Kadınlar tamamen ezilen rolde, şiddet gören aşağılanan hiçbir işe yaramayacağı düşünülen. Erkek evi yöneten eve para getiren her şeyde kendini hâkim kuran olarak görülüyor. Ben evi çekip çeviriyorsam o kadını aldatabilirim aşağılayabilirim gibi görülüyor... Bir dizide erkek kadını aldatıyor ve kadını suçluyor mesela... Yirmi sene sonra ben çalışmak istiyorum diyen erkeğe dur çüş nereye gidiyorsun yaşından başından utan tarzında bir şey söylenmez... (Kadın) çalışma durumuna geldiği zaman hayır senin yerin ev diyorlar kadına bir bakıma, senin yerin bir çalışma hayatı değil, senin yerin ev çerçeven belli o çerçevenin dışına çıktığında çocuğunu da evini de babanı da anneni de eşini de ihmal edersin imajı var. Bir başka dizide bir aile ev hayatı için okuldan bile vazgeçilebilir şeklinde imaj var orada. Boşandıktan sonra ilerleyen düzende pişman olma durumu olsun sonra onu sürekli araması olsun ha bak ailesini bozdu boşandı dul bir kadın ama bundan ne kadar pişman imajı var. Diziden diziyeye değişiyor... Her kadın içten içe

erkek himayesi ister imajı (çiziliyor)... Eğitimli oldukları için aslında beklemeyeceğimiz şeyler ama Türkiye şartlarında bir insanın eğitimli olması ya da olmaması o toplumsal cinsiyet açısından incelendiğinde çok da bir önemi olmuyor.” (Katılımcı 6)

Erkeğin egemen, kurtarıcı, yönetici ve sıkıldığında eşini aldatan ancak bunun için meşru nedenler de üreten temsilinin yanında Katılımcı 8 erkeğin rolünün toplumdaki rolden çok da farklı olmadığını belirtmekte ve her iki temsili de eleştirmektedir.

“Erkeğin rolü toplumdaki rolden çok da farklı değil aslında. Narin, hassas, erkeğin gerisinde veya himayesinde olduğu kadın fikri pekişiyor... Tam diyoruz kadına güçlü bir rol biçilmiş anne kalıplarından çıkılabilecek bir rol göstermeye çalışıyorlar diyoruz ama fragmanlarda görüyorum kadının eşi ona hep zorbalık yaparken küçümserken o halini görüyoruz adamın... Yine erkeğe öyle bir rol verilmiş. Acaba rating kaygısından dolayı mı diye bazen düşünmüyor değilim.” (Katılımcı 8)

“Erkeklerle erkeğin kapışması. Bir tanesi işkence etmiş diğer tarafta onu kurtaran ve onu sevdiği için... orada mesela bir erkeğin diğer erkeklerle savaşa girdiğini görüyorsunuz... Erkekler için de yıpratıcı bir durum kurtarıcı olmak.” (Katılımcı 4)

Klişeleşmiş tüm bu tiplerin farkında olup belli kategoriler içerisinde yorumlayan katılımcıların bahsettiği temsillerde kadın karakterlerin genellikle ev içindeki rolleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlendikleri, bu sorumlulukların kadınları kariyer veya diğer hayat alanlarından mahrum bıraktıkları gösterilmektedir. Erkek karakterlerin ise genellikle güçlü, baskın ve evdeki otorite olarak gösterildiği ve bu durumun erkeklerin kadınları kontrol etme veya aşağılama imajını pekiştirdiği vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin değişkenlik gösterdiği ve farklı dizilerde farklı rollerin verildiği, ancak genel olarak kadınların erkek himayesini arzulayan bir imajla çizildiği ifade edilmektedir. Bu da kurtarıcı ve bağımsız erkek tiplmesi ile kurtarılan ve bağımlı kadın tiplmesini doğurmaktadır.

3.2.2. Bedenin Nesneleştirilmesi ve Sansasyonel Hale Getirilmesi

Medyadaki kadın erkek temsilleri söz konusu olduğunda kadın karakterler için bir başka farklılıkta daha çok bedenin göz önünde olmasıdır. Katılımcılar medyadaki bu durumu

tespit etmiş, yapımların kadın bedeni vurgusu üzerinden sansasyonellik yakalayarak cinsiyetçi bir toplumsal cinsiyet temsili yarattığından söz etmektedirler.

“Evli olan baş kadın bir de metres rolünü üstlenen kadınlar var. İkinci kadın olma, açık giyinme, obje olarak gösterme vs kadın bedeni üzerinden ilerleme durumu söz konusu. Çarpık ilişkiler var dizilerde. İzlenmeye neden olduğundan ötürü olabilir.” (Katılımcı 5)

Özellikle "evli olan kadın karakter" ve "metres rolünü üstlenen kadın karakter" arasındaki farka dikkat çekerek kadınların ilişki içindeki konumlarına göre nasıl değerlendirildiği ve stereotiplerle nasıl ilişkilendirildikleri belirtilmektedir. Ayrıca "çarpık ilişkiler" ifadesiyle de dizilerdeki ilişki dinamiklerinin nasıl dramatize edildiğine ve kadın karakterlerin nasıl zor durumlarla başa çıkma biçimlerinin izleyiciye yansıtıldığına işaret edilmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişki dinamikleri hakkında farkındalık ve eleştirel bir bakış açısının gerekli olduğunu göstermektedir.

Kadınların duygularla, güzellikle ve bedenleriyle erkeklerden hizipleştiği ve sadece bu temalar altında hikayelerinin kurgulanabildiği gözlemlenmektedir. Medyadaki kadın bedeni imgesini ataerkil örüntülerle ele alan yapımlar sansasyon amacı da gütmektedir.

“Sansasyon ve çok izlenme amacıyla daha çok vücudun teşhir edildiği alanlarda görebiliyoruz.” (Katılımcı 9)

“Yeni bir karakteri görüyorsa mesela o ilk sahnede kadın karakter bedeniyle öne çıkarılıyor. Kıyafeti, saç, makyajı vs. Ya da mesela o kadın arzulanan fiziksel özellikteyse o daha çok gösteriliyor. Burada biraz şirketler o ince, alımlı kadın vücudu algısının dışına çıkmak istiyorsa da genel durum bu.” (Katılımcı 7)

Kadınların karakterlerin sadece özel hayattaki temsili, onların ailevi veya romantik ilişkileri üzerinden tanımlanmasına ve diğer yeteneklerinin göz ardı edilmesine neden olabileceği gibi sadece fiziksel özellikleriyle öne çıkarılarak cinsel nesneleştirme ve objeleştirme eğilimlerini de güçlendirmektedir. Ayrıca medya kadını tek tipleştirici fiziksel özellikleri (genç ve zayıf olma gibi) vurgulayarak kadın bedeninin “nasıl görünmesi” gerektiğine dair anlatı da yaratmaktadır. Yapımlarda kadın bedeni sadece cinsellik ve şiddetle ilişkilendiriliyorsa bu durum genellikle ataerkil ideolojinin

yansıması olan medyadaki imajlarla ilişkilendirilebilmektedir. Bu tür imajlar, medyadaki "erkek bakışı"nın bir sonucu olarak kadın karakterleri ve bedenlerini genellikle erkek izleyicilerin zevki için seksüelize etme eğilimindedir (Mulvey, 2006).

3.2.3. Geleneksel Televizyonda Yapımların Cinsiyetçiliği Pekiştirmesi

Medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerini anlamlandırmada günümüz yayıncılık dünyasının yapısı da etkili olabilmektedir. Başta geleneksel televizyon olmak üzere pek çok platform bu alanda mevcuttur. Katılımcıların toplumsal cinsiyet norm ve rollerini fark etmesinde bir başka alan olarak beliren dijital platformların daha özgür, geleneksel televizyondaki toplumsal cinsiyet temsilinden daha hafif olduğu gözlemlenmiştir. Dijital platformların hitap ettiği kitlenin genç olması, belli bir ücret ile erişilebilir olduğu dolayısıyla geleneksel televizyondaki gibi bazı kurallara tabi kılınmaması nedenleriyle toplumsal cinsiyet temsilinin de etkilendiği fikri belirlemektedir.

“Dijital platformlar daha esnek, hitap ettiği kitle genç olduğu için belki toplumsal cinsiyet olması gerektiği gibi ele alınıyor olabilir. Orada da kadına güçlü rol atfedilmişti mesela.”
(Katılımcı 8)

“Bayağı fark var. Bir tarafta ücretli bir platform var orada bazı filtrelerin daha az olduğunu görüyoruz... Televizyon daha geniş kitleye hitap ettiği için bazı sınırları olması gerektiğini düşünüyorum. Cinsiyet normları, meslekler, yönelimler vs dijital platformda daha özgür olması kabul edilebilir bir şey bence.” (Katılımcı 2)

Bu yorumlar, dijital platformların toplumsal cinsiyet konusunu ele alma ve özgürlük açısından televizyondan nasıl farklılaştığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet temsilinin daha kesin bir şekilde gözlemlendiği geleneksel televizyonun aslında tam da bu nedenle yani geniş kitlelere sunulması nedeniyle daha dikkat edilmesi gereken hassas bir konu olduğu ortadadır. Hemen her evde var olan televizyonun katı kurallara bağlı bir şekilde yayıncılık faaliyetine araç olmasının günümüz yapımlarındaki olumsuz toplumsal cinsiyet temsillerini engellemeye yetmediği görülebilmektedir. Geniş kitleler tarafından kolay bir şekilde erişilebilir olan televizyonun ve orada gösterilen temsillerin katılımcılar tarafından da hassasiyetle ilgilenilmesi gereken bir mesele olarak belirtildiği

ortadadır. Öyle ki Katılımcı 4 izlediği yapımları televizyondan takip edemeyecek durumda olduğunu dile getirmektedir:

“(Televizyondan) izleyemiyorum. Çok şiddet içerikli... Geleneksel televizyonda toplumsal cinsiyet daha kesin görünüyor.” (Katılımcı 4)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen geleneksel televizyondaki yapımların karşısında dijital platformlarda meselenin daha eşit bir şekilde ele alınabildiğini belirten katılımcılar arasından Katılımcı 6 geleneksel televizyondaki klişe kadın-erkek rollerinin dijital platformlardan birindeki yapımda ters yüz edildiğinden bahsetmiştir:

“Yine zengin bir aile ama bu tarafta kadın aldatıyor bu sefer. Orada erkeğin yaptığı burada kadın yapıyor. Kadının aldattığı çok net bilinmiyordu ve güzelleme yapılıyordu. Diğer yerde ben erkeğim ben yaparım eğilimi vardı.” (Katılımcı 6)

Geleneksel cinsiyet rollerini tersine dönerek kadının aldatma eylemini gerçekleştirdiği bir senaryonun toplumsal cinsiyet algılarına meydan okuyarak kadının güçlü veya egemen rolde olabileceği anlamına gelip gelmemesi tartışmalı bir konudur. Ancak, dijitaldeki bu yapımın kadının aldatma eylemini açıkça sunması, bu konudaki anlayışın değişebileceğini ve kadınların da benzer eylemleri gerçekleştirebileceğini göstermektedir. Katılımcı geleneksel televizyonda ise bu tür bir özelliğin erkek karakterde özdeşleştiğini ve bir nevi bunun norm olarak gösterildiğine değinmektedir. Erkek karakterleri görmeye alışık olunan rollerin kadın karakterler tarafından oynanması toplumsal cinsiyet anlamında olumlu bir etki yaratsa da kadını bağımsız, kendi kararlarını verebilen ve bir erkekle veya ailesiyle kimliği belirlenmeyen bir karakter olarak görme olasılığının, rollerin tersine çevrilmiş dizilerde bile azlığı dikkat çekicidir.

“Geleneksel televizyon mevcut devlet yapısının kontrolünde olan bir şey olduğu için devlet de erkektir baktığımız zaman. Devletin bir üretimi söz konusu orada. Toplumun dönüşümü de oradan sağlanıyor ve kontrol ediliyor. Platformlar daha bağımsız oluyor.” (Katılımcı 10)

Geleneksel televizyondaki toplumsal cinsiyet temsillerinin değişmemesini mevcut düzenin devamı için gerekli görülen bir meseleye bağladığı görülmektedir. Dolayısıyla

eril bir yapıya sahip olan devlet geleneksel televizyonda da eşitsizliği pekiştiren bir görünüme sahip olabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle toplumu şekillendiren medya ve devlet ilişkisindeki toplumsal cinsiyet faktörüne değinilmesi elzemdir.

“Geleneksel diye tabir ettiğimiz televizyondaki temsillerin kendisi de geleneksel. Ne zaman televizyonu açsam gördüğüm fragmanlarda vurdulu kırdılı ve silahlı erkeklerin varlığını görüyorum. Televizyon o kafadan çok çıkamadı bence. Ha dijital farklı mı evet farklı artık orada daha farklı şeyler görüyoruz. En azından televizyonda görmediğimiz şeyler. Sonucunda düşününce iki taraf da para kazanmaya yönelik. O yüzden ha bire televizyonda kadına şiddet görmemiz bile bence izlenmeyle alakalı. Bu şey tüketiliyor besbelli.”
(Katılımcı 3)

Geleneksel televizyon sansasyon ve rating için geleneksel toplumsal cinsiyet norm ve rollerini kullanabiliyorsa dijital platformlar da yapımlarında gelenekselin tersi bir yaklaşımı aynı amaçla (sansasyon ve rating) kullanılıyor olabilmektedir. Zira her iki taraf da izlenebilirlikleriyle ayakta kalmayı başaran sektörlerdir ve toplumdan tamamen kopuk kurguların izleyicide karşılık bulması ihtimali neredeyse azdır. Katılımcıların medyadaki temsilleri farkındalıklarıyla yorumlamasında bir başka nokta ise yerli ve yabancı yapımlardaki temsil farklılığını veya benzerliğini nasıl anlamlandırdıklarıdır.

3.2.4. Türk Aile Yapısına Karşı Kadın Yöneticiler ve Ev Adamları

Medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerini anlamlandırırken yerli ve yabancı yapımlardaki farklılığa değinilmesi kaçınılmazdır. Gerek kültür gerekse farklı yayın politikaları neticesinde çeşitlilik sağlayan yabancı yapımlar, yerli yapımlardaki toplumsal cinsiyet temsillerinden de dolayısıyla farklılık gösterebilmektedir.

“Tabii fark var. Yerli yapımların özellikle kanalı filan da önemli olur bu ihtimalde. Kanalına göre daha da değişiyordur. Bence bugün yazılan dizilerde hiçbir yazar bir kadını o ataerkil normların içine doğrudan koymamaya çalışır ama işte Türkiye’de olduğunda bunu istemsiz şeylerle yapılabiliyor. Yabancılar da yapmıyor değil... Sevdiğim bir Danimarkalı şey dizisi vardı böyle politika dizisi vardı. Kadın başbakan vardı işte erkek kocası da ev adamıydı. Hani bunun gibi karakter sayısı çok artıyor. Özellikle mesela Danimarka işte ne bileyim İskandinav ülkelerinden çıkan dizilerde izlediğimde orada çok fazla ev erkeği görseli gösteriyorlar... Böyle bir değişim var... Kadınların mesleklerde yükselmesi, patron

olması aslında çok eskiden beri 2000'lerden 90'lardan beri gösterilen bir şey ama bugün hani biraz belki erkeğin eve dönüşü daha farklı bir şey olarak değerlendirilebilir.” (Katılımcı 1)

Yabancı yapımlarda kadın ve erkek karakterlerin sosyal konumları itibariyle yerli yapımlardan farklı bir yerde olduğu gözlemlenmektedir. Yerli yapımlarda sıklıkla ev içindeki yaşamıyla temsil edilen kadın yabancı bir yapımda tam tersi temsili sunabilmektedir. Yerli yapımlarda yayınlandığı kanalların farklılığından senaristine ve yapımcısına kadar pek çok faktörün etkili olabileceği belirtilmektedir. Ancak yerli yapımlardaki ataerkil kodların yabancı yapımlarda kırılabilmesi medyadaki güç odaklarıyla ve yayın politikalarıyla ilgili olduğu kadar toplumla da ilgilidir. Burada kültür devreye girmektedir. Katılımcılar da yerli ve yabancı programlar arasındaki temsil farklarının kültürle ilgisi olduğuna değinmektedirler. Katılımcı 4 yerli yapımlarda Türk aile yapısının ve toplumsal cinsiyet rollerinin daha çok vurgulandığını söylerken Katılımcı 2 farklı toplumlardaki yaşayış şekillerinin, coğrafyalarının kültür bakımından farklı olduğunu belirtmektedir. Katılımcılar arasında sırf bu yüzden yabancı yapımları tüketmeyi daha çok tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır.

“Yerli yapımlarda yabancı yapımlarda karşılaşmadığım bir şey var o da aile vurgusu. Türk aile yapısına yönelik vurgu...” (Katılımcı 4)

“...Yaşayış şekilleri, yaşadıkları coğrafi konumlar, kültür vs hepsi farklı olduğundan doğal olarak ürettikleri diziler de farklı... Kadın daha farklı bir rolde erkek daha farklı bir rolde. Üst düzey görevliler arasında kadın var olabiliyor. Ki bizim yapımlarda hiç alışık olmadığımız bir durum...” (Katılımcı 2)

Toplumun kültüründe önemli yere sahip olduğu düşünülen ailenin kaçınılmaz bir şekilde medyadaki yapımlarda da kendine yer edindiği görülmektedir. Katılımcı 4 yabancı yapımlarda bu vurguya rastlamadığını belirtirken kültür ve ideolojinin medya yapımlarına etkisini de belirtmektedir. Yabancı yapımlarda daha esnek ve eşitlikçi toplumsal cinsiyet temsillerinin varlığı kadın ve erkek karakterlerin belli kategoriler içerisinde işlenmemesi katılımcıların dikkat çektiği şekilde yerli yapımlardaki durumu ortaya koymaktadır. Aile yapısına yönelik bir vurgu olmamasının yanı sıra ayrımcılığı

veya cinsiyetçiliği etkileyen anlatımların yokluğu da katılımcılar tarafından gözlemlenmiştir.

“Ünlü bir medya şirketinin sahibi olan aileyi anlatan bir diziyi anlatıyor, üç kardeşten oluşuyorlar ve bu kardeşlerden biri de kadın. Babası CEO görevini ona atamak istemiyor... Tecrübesiz olarak görüyor. Kadın olmasından dolayı gördüğü bu tavra dair çok fazla vurgu yok...” (Katılımcı 9)

“Kendi fikrimden farklı olarak toplumumuzun değerleri diye tabir ettiğimiz şeyler medyada yapımlarımızda daha çok yer buluyor. E doğal olarak yabancı programların bizdeki yapımlardan ayrı olarak ilerlediği rahatlıkla söylenebilir bence. Bizdeki belli başlı konulara orada rastlayamayabiliriz.” (Katılımcı 3)

3.3. MEDYADAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET TEMSİLİNİN TOPLUMLA İLİŞKİSİNİ ANLAMLANDIRMA

Medya yapımlarındaki toplumsal cinsiyet temsillerinin nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmelerin farkındalığa dönüşüp dönüşmediğini gözlemlemenin yanı sıra katılımcıların medyadaki temsilleri toplumsal bağlamda ne şekilde konumlandıklarını görebilmek önemlidir. Katılımcılar medya temsillerinin toplumla olan ilişkisini belli konular etrafında yorumlamaktadır.

3.3.1. Ataerkil Düzenin Yeniden Yaratımı ve Düzeni İçselleştirme

Türkiye’de medyadan en çok etkilenen kesimin ev kadınları olduğu, bu durumun nedeninin patriyarkanın kadınları eve kapatması olduğuna dikkat çekilmektedir (Ünalerzen, 2014). Medya programları topluma bir tür anestezi uygulayarak kadınların mevcut statülerini içselleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, medyanın kadınların var olan statülerini güçlendirmede önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Ancak burada Van Zoonen (1994)’ın eleştirisini de yeniden belirtmekte fayda vardır; kendisi kadınların nasıl oluyor da ataerkil propagandayla etkilenip cinsiyet rollerini benimseyebileceklerini sorgulamıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal ve kültürel olarak şekillendirildiği bilinen ve bireylerin sosyalizasyon sürecinde benimsediği bir gerçektir. Medya, bu rollerin oluşum sürecinde önemli bir araç olarak işlev görür.

Medya, mevcut rolleri yansitarak veya inşa sürecinde etkin bir rol üstlenerek toplumsal cinsiyet normlarını ve rollerini temsil eder. Bu temsiller, kalıp yargıları güçlendirir ve yeniden üretir.

“Tamamen ataerkil düzenin pekişmesine yaradığını düşünüyorum.” (Katılımcı 8)

“Mevcut eşitsiz düzenin sürekliliğini sürdürmeden bahsedilebilir...” (Katılımcı 3)

“Korunması gereken kadın temasıyla düzenin yeniden üretimi söz konusu aslında. Maskülen bir erkek hani ideal tiptir, olması gerektir. Kadın karakterlerse onlara uyum sağlamalı ki başlarına birçok şey geldiğinden dolayı doğru olan bu gibi bir imaj oluyor. Kadınlar zaten kesinlikle feminen olmalıdır. Tercih edilmesi için de feminen olması gerekiyor kadının.” (Katılımcı 10)

Burada bir tür performatiflik (Butler, 2005), bir “yapma” edimi (Lorber, 1994) ve kişinin belli bir cinsiyetle doğmasının yetmeyip bu cinsiyetini kanıtlamak için birtakım kalıpları gerçekleştirmesi (West ve Zimmerman, 1987) gerektiğinden bahsedilebilmektedir. Böylece kadının ve erkeğin ne olduğu ve ne yapması gerektiğine yönelik anlatıyı sunan medya hali hazırda var olan kalıpları da yeniden inşa etmektedir. Sosyalizasyon sürecinde ve oluş halindeki bu tarz inşaların aralarında medya olmak üzere pek çok yapı tarafından yeniden inşa edilebileceği potansiyeli mevcuttur.

“Kadın hep böyle korunması gereken, güçsüz, naif. E tabii ki doğamız gereği öyleyizdir tabii ki ama her kadının içerisinde büyük bir güç vardır ki nesli devam ettiren kadındır. Bunu atlayarak kadını güçsüz bir rolde oynatmak demek siz böyle olmalısınız bakın sizin göreviniz bu demek oluyor... Kadınlar da onlara verilen o şeyi benimsemişler ve aksi dışında gerçekten özgürleşmiş bir kadını gördükleri zaman diyor ki hayır sen yanlış yapıyorsun, erkeklere karşı gelmemelisin. O kadar içselleştirildi ki bu durumlar. Hayata bir kez geliyoruz... Bunu da yapan ataerkil toplum. Toplumun atfettiği cinsiyetlere yönelik roller ve görevler... medyada yeniden karşımıza çıkıyor.” (Katılımcı 7)

Her ne kadar toplumsal cinsiyet norm ve rollerinin cinsiyetler üzerindeki toplumsal etkisinin farkında olsa da bunun bir noktada doğal bir durum olduğu da belirtilmiştir. Başta toplumun kadına atfettiği “narinlik” olmak üzere kimi toplumsal cinsiyet norm ve

rollerinin, farkındalığa sahip görünen sosyoloji öğrencileri tarafından bile özümsemediği konusu tartışılabilir.

“...Çarpık ilişkiler topluma normalleştirilmeye çalışılıyor... Kadınlar üst konumlarda olmuyor.... Her kuşağa ayrı ayrı etkileme pozisyonu yaratılmış durumda. Toplumu edepsizleştirme... Öğrenciler de pavyona özeniyorlar mesela. Başkaldırı ve isyan aşılanıyor, kocanı dinlemek zorunda değilsin kendin yaşayabilirsin gibi ifadeler aşılanıyor ve yuvalar yıkılıyor. Bir kadın bunu düşünmese bile bu diziden sonra düşünmeye başlıyor. Aklında olmayan fikirleri sokuyorlar insanlara bazen. -başkaldırmaya gerek yok boşanmadan da düzenini saygını koruyarak değiştirebilirsin- kısıtlanmışlıklara başkaldırmadan işlenmeli.”
(Katılımcı 5)

Kadının toplumdaki ikincil konumunun farkında olan ancak buna karşı farklı şekilde eyleme geçilmesi gerektiğinden bahseden katılımcı, kadınların başkaldırarak, kendi özgür kararlarını alarak, ikincil konumundan kurtulmak için savaşmak yerine bunları olduğu gibi bırakmanın daha doğru olduğunu düşünmekte ve kadın hikayelerini işleyen yapımları da eleştirmektedir. Bu durum, sosyoloji müfredatında alınan toplumsal cinsiyet derslerinin toplumu inceleyecek olan geleceğin sosyologları tarafından farklı şekillerde anlamlandırılmasına yönelik en büyük örneklerden birisi olarak araştırmada karşımıza çıkmaktadır. Ataerkil örüntülerle oluşturulan bazı toplumsal düşüncelerden kaçınılamaması alınan eğitimin kendisini de sorgulamak durumunda bırakmaktadır.

3.3.2. Erkekliklerin İnşası ve Normalleştirilmesi

Aktaş'ın (2020) Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Televizyon Dizilerine Yansıması Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme çalışmasında kırılğan, pasif, yönetilebilir, evlenip yuva kuran, aşık, ekonomik olarak erkeğe bağımlı, çocuk doğuran, anne olma isteği ve ev içindeki sorumluluk ve görevleriyle öne çıkan kadın karakterlerin televizyonda yaygın olarak görünmesine vurgu yapılmıştır. Bu temsillerin, televizyonun izleyicilerin anlam dünyalarını şekillendirebileceği ve toplumsal cinsiyet algılarını etkileyebileceği belirtilmiştir. Medyadaki kadın ve erkek temsillerinin toplumla olan ilişkisinde başta gelen konulardan birisi medyada yaratılan erkekliklerin toplumda karşılık bulması ve bu erkekliklerin normalleştirilmesidir.

“Olumlu olumsuz özendiriciliği vardır... Dizi dizi konuşmak lazım. Bir dizide toksik maskülen erkeği ön plana çıkartıp yürü be aslanım sen koçumsun diyordur kesin bir dizide de demiyordur onu... Mafyatik diziler öyle bir imge yaratıyordur.... İnsanlar da etkileniyorlardır. Ben lisedeyken popüler olan Kurtlar Vadisi vardı... Kıyafetler, konuşma biçimi (topluma) yansıyor... Diyalektik bir ilişki var karşılıklı. Filmler daha gerçekçiliği yakalıyordur söz konusu kadın erkek ilişkileri olduğunda.” (Katılımcı 1)

Bir mafya dizisindeki tespih sallayan, farklı bir türde sakal-bıyık bırakıp kaba saba konuşan erkek imgesinin karakteristik yansımaları toplumda görülüyorsa aynı şekilde şiddet ve ayrımcılık gibi özelliklerin de toplumda görülmesi kaçınılmazdır.

“Erkekler daha mafyavari ellerinde silah herkese racon kesiyorlar... Toplum da olumsuz yönde etkiliyor.” (Katılımcı 4)

“Doğrusunun bu olduğunu dayatan bir sistem mevcut. Dizilerde de bu böyle. İnsanlar görüyor ve ben doğru olanı yapıyorum diyenler muhakkak vardır... Alt sınıfların daha çok etkilendiğini düşünüyorum. Geleneksel medyanın cinsiyetçiliğine tekrar ve tekrar maruz kalıyorlar. Gençler daha okumayı araştırmaya farklı yapımları takip etmeye teknolojiye hâkim oldukları için bence farkında bile değiller Türk yapımlarının. Yani takip etmiyordur.” (Katılımcı 9)

“Özellikle erkekliğin kabadayılıkla özdeşleşmesi erkekler için özendirici bir faktör olabilir.” (Katılımcı 8)

“Medyada yaratılan maskülen erkeklikler dışındaki bir erkekseniz toplum tarafından itici bulunuyorsunuz.” (Katılımcı 10)

Öte yandan erkek karakterler de her ne kadar avantajlı konumlarda gösterilseler de bir ikilemin içerisinde bulunmaktadır. Kahraman, kurtarıcı, güçlü, cesur, risk alan, egoist, mantıklı, aldatan, gizemli ve zengin olarak temsiline yanında erkeğin aşık, komik olduğu roller de bulunmaktadır. Güç, kontrol ve konumla ilişkilendirilen hegemonik erkeklik, onunla taban tabana zıt marjinal erkeklik, şiddetle ilişkilendirilen yıkıcı erkeklik ve empati sahibi yumuşak erkeklik tiplerinin (Connell, 1993) kurgusal karakterlerdeki yansımaları görülmektedir. Ancak medya yapımlarında baskın olanın toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı hegemonik erkeklik olduğu bilinmektedir, bu erkeklik türü dışında kalanlar dışlanmaktadır. Burada söz konusu toplumsal cinsiyet

rol ve eşitsizliğinden kadınların zarar gördüğü kadar erkeklerin de zarar gördüğü anlaşılabilmektedir.

Medyada yaratılan erkekliğin toplumun geniş kesimleri tarafından da kabul gördüğü ve bunun dışında kalan erkekliklerin dışlandığı örneği özellikle medyanın toplumla ilişkisini açıklayan en önemli örneklerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıl ki maskülen erkeklikler yaratan medya toplumunda da bu tür erkeklikleri hâkim kılabilmek etkiye sahipse yarattığı feminen, hassas ve bağımlı kadınlıkları hâkim kılabilmek veya en azından bunun gerçekleşmesinde potansiyel bir güç olarak belirmektedir.

“Özendirici rol ve davranışlar olduğunu düşünüyorum... Sırf ayakta kalmak için zengin bir erkek arayışı arama isteği doğdu. Erkeklerle de yapılan bir hafta aslında bu. Zengin değilsen sen sevilmezsin işin olmalı araban olmalı, bu algı da var tabii ki... Bence bizim toplumumuzu doğru bir şekilde yansıtıyor çünkü ataerkil bir toplum olduğumuz için böyle şeyler ortaya çıkıyor... Toplum neyse yansıtılan da o. Farklı bir şey yansıtılmıyor açıkçası. Gençlerin silaha, sokak kavgalarına özendirme şeyi var. Erkeklerin hal ve hareketleri de dizilerdeki o imajlara göre değişti. Erkeklerin özendiği ve keşke böyle olsam dedikleri noktalar var... Tabii ki fitrat olarak kadınlar ve erkeklerin çekildiği noktalar vardır bu kabul edilebilir ama baktığınız zaman yönlendirme de çok önemli. Kırdılı dövüşlü sahneleri çocuklara izletmiyorum etkileniyorlar. Kızın kurtarılacak bir şeymiş gibi davranıldığı şeylerde (yapımlarda) kardeşimin etkilendiğini görebiliyordum...” (Katılımcı 7)

3.3.3. Şiddetin Normalleştirilmesi

Medyadaki şiddet temsillerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde başta gelen konulardan biri olduğu belirtilmişti. Kadın ve erkek karakterlerin eşit bir güç ilişkisinde olmadığı ve kadının “kurban” rolünde sıklıkla yer aldığı görülürken bu durumun toplumla olan ilişkisini katılımcıların ne şekilde anlamlandırdıklarına bakıldığında medya, şiddeti meşru kılıcı bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Dizide şiddet gören kadınları izleyenler tarafından normalleştiğini düşünüyorum, erkeğe biçilen o rolün, şiddetin, kabalığın şeyi normalleşiyor...” (Katılımcı 6)

“Bir süre epey şiddet sahneleri konuşulmuştu. Bence bunların bu denli gösterilmesinin nedeni evet bir noktada sen kadınsın ve sesini çıkarma. Hakkını arama, sana ait olan alanda

kal diye uyarmak için adeta insanların kafasına kafasına vurarak aktarılmaya çalışılan şey. İki tarafın eşit olmadığına yönelik vurgu bence. Ve bu şiddeti her yaştan her kesimden insan kolayca ulaşıp izleyebiliyor.” (Katılımcı 8)

Katılımcı, şiddetin doğrudan veya dolaylı olarak normalleştirilmesi riskine de işaret etmektedir. Bu tür sahnelerin eşitlik ve insan hakları konularında toplumsal farkındalık oluşturmak yerine, çoğu zaman şiddeti normalleştirdiği veya romantize ettiği eleştirisi getirilmektedir.

“Normalleştiriliyor gibi geliyor. Bir dizi vardı bir dönem ve korkunç sahneleri vardı yani aşırı böyle kadının eve kapatıldığı perdelerin pencerelerin kapatıldığı şiddet sahneli işkence görülen sahneler vardı. Bunların televizyonda izlenebiliyor olmasına çok şaşıyorum... Tamam gerçek hayattan alındı da ama bunları bu kadar normalleştirmek ya da insanların gözüne soka soka sürekli bunu yapmak ve artık duyarsızlaşmasını sağlamak doğru mu bilmiyorum... (Katılımcı 4)

Katılımcıların yorumladığı şekilde medyadaki kadın erkek ilişkilerinde eşitliği engelleyen faktörlerden birisi zorbalığı, şiddeti ve gücü bir cinsiyete hâkim kılıp bunu normalleştirmektir. Özellikle şiddetin görselleştirilerek sürekli olarak izleyiciye sunulmasının, insanların duyarsızlaşmasına ve şiddeti normal bir şey olarak algılamasına yol açabileceği düşünülmektedir. Şiddet gören kadınları işleyen yapımların toplumsal mesajlar içerebileceği ihtimali kurgunun kadını nereden gösterdiğiyle doğrudan ilişkilidir ve katılımcıların gözlemlediği medyanın duyarsızlaşma ve normalleşmeye yol açtığıdır.

3.4. SOSYOLOJİ KURAMLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞI GELİŞTİRMESİNDEKİ YERİ

Sosyoloji kuramları, toplumsal cinsiyet farkındalığını geliştirmede önemli bir role sahiptir. Bu kuramlar, toplumda var olan cinsiyet rollerini, normlarını ve ilişkilerini açıklamaya ve anlamaya yönelik teorik çerçeveler sunmaktadırlar. Bu araştırmaya katılım kriterlerinden biri olan toplumsal cinsiyet ile ilgili dersleri almış sosyoloji öğrencileriyle görüşülmesinin bir başka nedeni de alınan derslerin öğrencilerin anlam dünyasında nasıl karşılık bulduğunu keşfetmeye yöneliktir. Dört yıllık sosyoloji lisans

eğitiminin, farkındalığın yaratımındaki öneminin katılımcılar tarafından nasıl değerlendirdiklerini görmek meseleyi kavrayışlarını anlamada bu nedenle elzemdir.

3.4.1. Kısıtlılık ve Günlük Yaşamla Bağlantısızlık

Sosyoloji derslerinin bir noktaya kadar yardımcı olabildiği ancak bunun gündelik hayatla ilişkilendirmede kimi zaman etkisiz kaldığını belirten katılımcılardan Katılımcı 1 sosyoloji derslerinin toplumsal cinsiyet farkındalığına etkisinin olduğunu ancak bunun daha az belirgin olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, derslerin izlenen yapımları ideolojik açıdan değerlendirme konusunda faydalı olduğu vurgulanmaktadır:

“Tabii etkisi oldu ama toplumsal cinsiyet açısından daha az bir etkisi oldu. İzlediğim yapımları ideolojik açıdan değerlendirme noktasında faydalı oldu.” (Katılımcı 1).

Katılımcı 1 sosyoloji derslerinin düşünme ve eleştirel bakış açısı kazandırdığına işaret etmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet açısından daha fazla gelişmesi için derslerin içeriğinin belki de daha derinlemesine ve uygulamalı olması gerektiğini göstermektedir. Katılımcı 8 ise aynı şekilde sosyoloji derslerinin toplumsal cinsiyet farkındalığına etkisinin olduğunu ancak bu etkinin zaten önceden bilinenleri bilimsel bir şekilde aktarma konusunda yardımcı olduğu belirtmektedir:

“İllaki etkisi oldu ama Türkiye’nin kadına biçtiği bu rolü fark edebilmek için illaki bir dizi film izlemek veya ders almamıza gerek yoktu. Bunları zaten biliyorduk bilimsel bir şekilde aktarabilmede yardımcı oldu diyebilirim.”

Bu yorum, Katılımcı 8’e göre sosyoloji derslerinin toplumsal cinsiyet konusunda bilimsel bir bakış açısı kazandırdığını ve önceden bilinen bilgilerin daha sistematik bir şekilde ele alınmasına yardımcı olduğunu göstermektedir. Ancak bu tür derslerin pratiğe dökülebilirlik ve günlük yaşamdaki gerçek deneyimlerle ilişkilendirme açısından daha fazla etki yaratması gerekliliği sonucuna dolaylı da olsa ulaşılabilir.

Katılımcı 7 de bu tarz konulara çok fazla girilmediğini sadece bahsedilip geçildiğini belirtmektedir. Her ne kadar kendi adıyla dersler açılabilir sosyoloji müfredatındaki

toplumsal cinsiyet konusuna yönelik alakanın azlığı yorumu (Katılımcı 7) dikkat çekicidir:

“Açıkçası toplumsal cinsiyet dersinin kendisinde medyada olup bitenlerle ilgili çok az değinme var. Diğer derslerde de olması gerektiği kadar bahsedildiğini düşünmüyorum.”

Bu katılımcının yorumu, sosyoloji derslerinde toplumsal cinsiyet konularına yeterince derinlemesine girilmediğini ve sadece konunun yüzeyine değinildiğini belirtmektedir. Bu durum, derslerin toplumsal cinsiyet farkındalığını artırmada yetersiz kalabileceğini göstermektedir çünkü konulara yeterince derinlemesine girilmediği takdirde öğrencilerin konuyu tam olarak anlaması ve etkili bir şekilde farkındalık kazanması zor olabilmektedir.

3.4.2. Aile Kavramından Uzaklaşma ve Farklı Toplumsal Bakış Açıları

Derslerin içeriği ve sunumu, öğrencilerin farklı düşüncelere açık olma kapasitesini artırabilmekte veya kısıtlayabilmektedir. Katılımcı 5’in ifadesine göre, sosyoloji dersleri öğrencilere farklı bakış açıları sunsa da önceden sahip oldukları düşünce kalıplarını değiştirmede etkili olamayabileceğinin örneklerinden biridir:

“Sosyoloji biraz bana dizilerdeki bu kadın başkaldırısını aşıyor gibi geliyor bana aile kavramından uzaklaştırma ve daha çok Batı fikrini aşıyor olarak bir bölüm gibi geliyor. Kendi hayat görüşlerime ters. Batmış bir Batı’nın fikirleri öğrencilere işleniyor o yüzden şöyle etkisi oldu sosyolojinin. Farklı kuramları görüp farklı yorum yapmamı sağladı, evet ama burada öğrendiğim bilgiler doğrultusunda düşünmemi sağlamadı çünkü ben zaten zıt düşünüyordum.”

Sosyoloji derslerinin etkisinin (veya etkisizliğinin) tartışılmasının ötesinde bu durum toplumsal cinsiyet dersi alıp kadının başkaldırısını konumlandırılamayan geleceğin sosyologları karşısında, verilen derslerin niçin verildiğini düşündürmektedir. Kadının mevcut ikincil konumunda başkaldırmasının nedenlerinin anlaşılabilmesi için verilen eğitimin kendisinin de sorgulanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı 3 sosyolojinin toplumsal farkındalık geliştirme konusundaki sınırlılıklarına dikkat çekmektedir:

“Derslerin bende bir... gerçekten de farkındalık geliştirip geliştiremediği konusunda bir şey söyleyemem belki ama bence farklı toplumsal bakış açılarını görüyor olmamız ve o bakış açıları kendi düşüncelerimizle çeliştiğinde pek azımızın değişim veya dönüşüm geçirmesi de önemli bir şey. Yani demek istediğim hepimiz birtakım toplumsal fikirlerle büyüdük ama bu demek değil ki sosyolojide gördüklerimizle o fikirler değişecek... Toplumsal cinsiyet de bence bazılarımızın çelişen fikirlere sahip olduğu bir alan.”

Sosyoloji, farklı bakış açılarını sunabilir ve bireyleri düşündürebilir ancak bu durum her zaman kişisel düşünce veya davranış değişimine yol açmayabilmektedir. Katılımcının ifadesine göre, kişisel inançlar ve toplumsal fikirler arasındaki çelişkileri aşmak ve değişim sağlamak genellikle zor olabilmektedir. Katılımcı 5'in aile kavramından uzaklaşıldığına dair gözlemi buna iyi bir örnek oluşturmaktadır.

3.4.3. Cinsiyetçiliği ve Olumsuz Temsilleri Görmeye Sosyoloji

Katılımcılar eğer sosyoloji lisans eğitiminde toplumsal cinsiyet ile ilgili doğrudan veya dolaylı olan dersleri görmeselerdi yapımları farklı bir şekilde yorumlayacaklarından ve temsillerin ne kadar “olumsuz” olabileceğini kimi zaman fark etmediklerinden söz etmektedirler.

“Eğer sosyolojide bu dersleri almasaydım çok daha başka yorumlardım... O yüzden derslerin bir öncesi ve sonrası var bence öğrencide.” (Katılımcı 4)

“Görmediğim noktaları görebilmemi sağladı diyebilirim...” (Katılımcı 10)

“Normalde fark etmeyeceğim veya dikkat etmeyeceğim kısımlar bile görünür oldu aslında. Mesela sabahları yayınlanan televizyon programlarında alıştığımız tüm o ataerkil ideolojiyi ve söylemleri ayırt edebiliyorum, hep cinsiyetçi ve ayrımcı geliyordu tabii de sosyolojik bir bakış açısıyla bakınca farklı oluyor tabii ki. Konu hakkında olması gereken ne veya hangi temsil olumsuz gibi şeyleri daha çok düşünüyorum örneğin.” (Katılımcı 9)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, medya ile izleyici ilişkisine odaklanılmış ve toplumsal cinsiyet farkındalığına sahip olduğu varsayılan lisans düzeyi sosyoloji öğrencilerinin medyada yer alan toplumsal cinsiyet temsilleri hakkındaki fikirleri incelenmiştir. Toplumdaki cinsiyet normları ve kalıpları, birçok faktörün etkisi altında olup medya ve medyadaki temsiller sadece bir örnektir. Üniversitelerdeki sosyoloji bölümlerinin müfredatlarına bakıldığında, sosyoloji öğrencilerinin medyadaki cinsiyet normlarını tanıma olasılığının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, lisans düzeyi sosyoloji öğrencilerinin topluma dair yapılan açıklamalarının toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınıp alınmadığını anlamamıza da yardımcı olabilmektedir.

Tezin temel iddiası, sosyolog olacak öğrencilerin günlük yaşamlarındaki olayları diğer bölüm öğrencilerine göre daha eleştirel ve analitik bir bakış açısıyla değerlendirecekleri yönündeydi. Özellikle kadın-erkek eşitliğini göz önünde bulundurarak, öğrencilerin izledikleri yapımlara nasıl eleştiriler getirebilecekleri ve farklı cinsiyetteki karakterlerin sosyal konumları açısından nasıl temsil edildikleri konusundaki düşüncelerini ortaya koymak bu çalışmanın ana hedeflerinden biriydi. Bu hedef doğrultusunda literatürdeki ilgili ve benzer çalışmalardan farklı olarak sosyoloji öğrencileriyle yapılan derinlemesine görüşmelerin, izledikleri film, dizi ve televizyon programları üzerine odaklanması ve bu içerikleri nasıl değerlendirdiklerini anlamaya yönelik olmasıdır. Bu çalışma, feminist metodolojik yaklaşımı temel alarak yürütülmüş olup feminist teorilerin rehberliğinde sosyal değişimi hedefleyen bir yaklaşım benimsenmiş ve çeşitliliğin temsil edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, cinsiyetler arası eşitsizliği destekleyen normların açığa çıkarılması da çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır. Böylece Ankara'daki çeşitli devlet üniversitelerinde öğrenim gören sosyoloji lisans düzeyindeki 3. ve 4. sınıftaki 10 öğrenciyle derinlemesine görüşmeler yapılmış ve şu bulgulara ulaşılmıştır.

Sosyoloji öğrencileri medyadaki toplumsal cinsiyet temsillerini anlamlandırırken yapımları şiddet, zorbalık ve statü kavramlarıyla ilişkilendirmiş olup olumlu temsillerin klişeleşmiş tiplerle sürdürüldüğü gözleminde bulunmuştur. Takip edilen

yapımlarda kadın karakterlere yönelik şiddetten ve erkek karakterlerin şiddeti uygulayan taraf olarak temsil edildiğinden bahsedilmiştir. Kadına yönelik şiddetle eşitsizlik arasında bir bağlantı kurarak bu durumu değerlendirmişlerdir. Medya içeriklerindeki kadın-erkek ilişkilerinde eşitsizliği destekleyen unsurlardan biri olarak zorbalık, şiddet ve güç kullanımının normleştirilmesi gösterilebilmektedir. Yapımlarda bir cinsiyetin diğerine üstünlüğü, kadının yardımcı veya bağımlı rollerde temsil edilmesi, şiddet ve zorbalık davranışlarını beraberinde getirerek bu tarz toplumsal cinsiyet anlayışının eşitliği engellediği gözlemlenmektedir. Şiddet ile kadının ikinci konumunun pekiştiği gözleminin yanında şiddete uğrayan kadın karakterlerin kendilerini savunma veya seslerini duyurma konusunda isteksiz davranması temsili kadını eşitsiz konumunda tutmaya devam ettirmektedir. Bu durum farkındalıktan ziyade normleştirilme tehlikesi taşımakta olup kurgusal veya kurgu dışı yapımlarda kadınlar şiddetle mücadele etmekte ısrarla pasif gösterilmektedir. Katılımcılar medyada klişe kadın ve erkek tiplerinin (kurtarıcı bağımsız erkek ve kurtarılmayı bekleyen bağımlı kadın) yeniden üretildiğini belirtirken şiddet gören veya ikincil konumu pekişen kadın karakterlerin bu rollerden sıyrılmadığını vurgulamaktadırlar. Örneğin, şiddet gören bir kadın karakterin olayı bildirmek yerine sessiz kalması veya sadece aile üyeleriyle paylaşması durumu sıkça karşılaşılmaktadır.

Elbette temsiller çeşitlilik göstermektedir. Butler ve Paisley (1980), medyadaki kadın temsillerini belirli kategorilere ayırmışlardır: nesneleşmiş kadın, geleneksel rolü üstlenen kadın, bu rolü sürdürürken kariyerini de yürüten kadın, erkekle eşit olan kadın ve belli kalıplara sokulmamış kadın. Katılımcıların yorumlarına göre, bu kadın temsilleri özellikle geleneksel rolü üstlenen kadın kategorisinde belirginleşmektedir. Kariyeri olsa bile ilerleyemeyen veya sosyal statü açısından üst konumlarda görülmeyen bir kadın imajından bahsedilmektedir. Burada cam tavanı kavramından da söz edilmiştir. Cam tavan, kadınların üst konumlara yükselmesini engelleyen görünmez güçlükleri açıklamaya yarayan bir metafordur (NG & McGowan, 2022). Bu metafor, şirket veya kurum olmasalar da kurgusal yapımların içerisindeki hiyerarşik yapılarda kadınların cinsiyetleri dolayısıyla ilerleyemediği engeller olarak değerlendirilebilmektedir. Kadın karakterlerin rolleri ile erkek karakterlerin rolleri arasında belirgin bir cam tavan olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Öte yandan katılımcılar, yerli televizyonda geleneksel rollerin ötesine geçen kadın karakterlerin yer aldığı yapımların ortaya çıkışını da umut verici bulmaktadır. Ancak, Türkiye televizyonuna bakıldığında, toplumsal cinsiyet normları ve rollerinin büyük ölçüde devam ettiği görülmektedir. Aktaş'ın (2020) "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Televizyon Dizilerine Yansıması Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme" çalışmasında, televizyonda sıkça görülen kadın karakterlerin kırılgan, pasif, yönetilebilir, evlenip yuva kuran, aşık, ekonomik olarak erkeğe bağımlı, çocuk doğuran, anne olma isteği ve ev içindeki sorumluluk ve görevleriyle öne çıktığına vurgu yapılmıştır. Bu temsillerin, televizyonun, izleyicilerin anlam dünyalarını şekillendirebileceği ve toplumsal cinsiyet algılarını etkileyebileceği belirtilmiştir.

Medyadaki kadın ve erkek temsillerinin toplumla olan ilişkisinde bir başka önemli konu, katılımcıların da dikkat çektiği üzere medyada yaratılan erkekliklerin toplumda karşılık bulması ve bu erkekliklerin normalleştirilmesidir. Öte yandan, erkek karakterler de bir ikilem içerisindedir. Kahraman, kurtarıcı, güçlü, cesur, risk alan, egoist, mantıklı, aldatan, gizemli ve zengin olarak temsil edilirken, aynı zamanda erkeğin aşık, komik olduğu roller de bulunmaktadır. Hegemonik erkeklik, marjinal erkeklik, yıkıcı erkeklik ve empati sahibi yumuşak erkeklik gibi farklı erkeklik tipleri kurgusal karakterlerdeki yansımalarıyla görülmektedir (Connell, 1993). Ancak medya yapımlarında baskın olanın toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı hegemonik erkeklik olduğu bilinmektedir, bu erkeklik türü dışında kalanlar ise genellikle dışlanmaktadır. Burada toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizliğinden zarar gören sadece kadınların değil, erkeklerin de zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Burada performatiflik (Butler, 2005), bir "yapma" edimi (Lorber, 1994) ve kişinin belli bir cinsiyetle doğmasının yanı sıra bu cinsiyetini kanıtlamak için belirli kalıpları gerçekleştirmesi gerektiğinden bahsedilebilir (West ve Zimmerman, 1987). Böylece medya, kadın ve erkeğin ne olduğu ve ne yapması gerektiğine yönelik anlatıyı sunarak hali hazırda var olan kalıpları yeniden inşa etmektedir. Sosyalizasyon sürecinde ve oluş halindeki bu tür inşaların, medya da dahil olmak üzere pek çok yapı tarafından yeniden inşa edilebileceği potansiyeli mevcuttur.

Katılımcılar medyadaki kadın ve erkek temsilleri incelediğinde, kadın karakterlerin bedenlerinin daha fazla ön plana çıkarıldığı ve objeleştirildiği gözleminde

bulunmaktadır. Katılımcılar, medyadaki bu durumu tespit etmiş ve yapımların kadın bedeni vurgusuyla sansasyonellik yakalayarak cinsiyetçi bir toplumsal cinsiyet temsili oluşturduğunu belirtmişlerdir. Kadın karakterlerin sadece özel hayatlarındaki temsili, onların ailevi veya romantik ilişkileri üzerinden tanımlanmasına ve diğer yeteneklerinin göz ardı edilmesine yol açabilmektedir. Bu durum, kadınların fiziksel özellikleriyle öne çıkarılarak cinsel nesneleştirme ve objeleştirme eğilimlerini de güçlendirmektedir. Ayrıca, medya genç ve zayıf olma gibi tek tipleştirici fiziksel özellikleri vurgulayarak kadın bedeninin nasıl görünmesi gerektiğine dair bir anlatı yaratmaktadır. Yapımlarda kadın bedeni yalnızca cinsellik ve şiddetle ilişkilendiriliyorsa, bu durum genellikle ataerkil ideolojinin yansıması olan medyadaki imajlarla ilişkilendirilebilir. Bu tür imajlar, medyadaki "erkek bakışı"nın bir sonucu olarak, kadın karakterleri ve bedenlerini genellikle erkek izleyicilerin zevki için seksüelize etme eğilimindedir (Mulvey, 2006).

Katılımcılar, Türkiye'de medya yapımlarında kadın-erkek eşitliğinin beklenmemesini ataerkil topluma bağlamaktadır. Medya yapımlarında ilgi çekici olabilmek adına sansasyonel sahnelerin kullanılması ve toplumsal cinsiyet rollerinin ağırlıklı olarak işlenmesi bu bağlamda sıkça gözlemlenen bir durumdur. Medya şirketleri, televizyon kanalları ve platformlar arasında farklılıklar olabileceği gibi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin genellikle suistimal edildiği bir durumun ortak olduğu da ifade edilmektedir. Türkiye'de medyadan en çok etkilenen kesimin ev kadınları olduğuna dikkat çekilmektedir ve bu durumun nedeninin patriyarkanın kadınları eve kapatması olduğu belirtilmektedir (Ünalerzen, 2014). Medya programları topluma bir tür anestezi uygulayarak kadınların mevcut statülerini içselleştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Bu bağlamda, medyanın kadınların var olan statülerini güçlendirmede önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Ancak burada Van Zoonen (1994)'ın eleştirisini de yeniden belirtmekte fayda vardır; kendisi kadınların nasıl oluyor da ataerkil propagandayla etkilenip cinsiyet rollerini benimseyebileceklerini sorgulamıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri, sosyal ve kültürel olarak şekillendirildiği bilinen ve bireylerin sosyalizasyon sürecinde benimsediği bir gerçektir. Medya, bu rollerin oluşum sürecinde önemli bir araç olarak işlev görmektedir. Mevcut rolleri yansıtarak veya inşa sürecinde etkin bir rol

üstlenerek toplumsal cinsiyet normlarını ve rollerini temsil etmektedir. Bu temsiller, kalıp yargıları güçlendirmekte ve yeniden üretmektedir.

Katılımcıların toplumsal cinsiyet normları ve rollerini fark etmelerinde dijital platformların önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Dijital platformlar, geleneksel televizyondaki toplumsal cinsiyet temsillerinden daha özgür ve hafif olarak algılanmaktadır. Katılımcılar, yerli ve yabancı medya programları arasındaki temsil farklarını kültürle ilişkilendirmekte ve bu farkların kültürel etkilerden kaynaklandığını düşünmektedirler.

Katılımcılar arasında medyanın toplumla olan ilişkisi söz konusu olduğunda ataerkil düzenin yeniden yaratıldığı, düzenin içselleştirildiği, toplumsal cinsiyet eşitliğini zedeleyici erkekliklerin yaratılıp normalleştirildiği ve şiddetin normalleştirildiği görüşleri anlaşılmaktadır. Katılımcılar, yorumlarında sosyoloji derslerinin toplumsal cinsiyet konusundaki etkisini de belirtmişlerdir. Ancak, sosyoloji müfredatındaki toplumsal cinsiyet konusuna yönelik ilginin azlığından, kuramların günlük yaşamla olan bağlantısızlığından ve farklı bakış açılarının değişiminde ve derslerin anlam dünyasında karşılık bulamayabileceğine yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde araştırmanın problem cümlelerinden birisi olan sosyoloji öğrencilerinin aldıkları derslerle toplumsal cinsiyet farkındalığı geliştirip geliştiremediğine yönelik yanıt katılımcıların medya yapımlarındaki gözlemlerinde bulunmaktadır. Sosyoloji öğrencilerinin medyada yansıtılan toplumsal cinsiyet norm ve temsillerini ayırt edip edemediklerine yönelik problem cümlesine karşılık olarak sosyoloji derslerinin yardımıyla veya bu yardım olmaksızın katılımcıların toplumsal cinsiyet norm ve temsillerini rahat bir şekilde ayırt edebildikleri bulgular kısmındaki cevaplardan gözlemlenmiştir. Aynı şekilde on katılımcının tamamının da izledikleri film, dizi ve programlardaki kadın-erkek temsillerinin kendi görüşlerinden farklılaştığı bulunmuştur. Öğrencilerin, medyadaki temsilleri toplumsal bağlamda değerlendirip değerlendiremedikleri ise medya temsillerinin toplumla olan ilişkisine yönelik gözlemlerde kendisini göstermektedir. Sosyoloji öğrencilerinin temsilleri ayırt etmekle kalmayıp toplumla olan potansiyel ilişkisine dair önemli görüşleri de bulunmaktadır.

Sonuç olarak sosyoloji müfredatında verilen dersin içeriği ne olursa olsun toplumsal cinsiyet meselesine öğrencilerde farkındalık geliştirecek bir biçimde değinilmesi gerekmektedir. Derslerin içeriğindeki kuramlar da dünyadan ve Türkiye’den somut örnekler verilerek, dersin verildiği dönemde gündeme gelen bir olayı anlatıp bağlama oturtarak bahsedilmelidir. Böylece konunun net bir biçimde anlaşılabilmesine olanak tanınabilmektedir. Aynı şekilde söz konusu derslerin eşitlikçi bakışa sahip öğretim elemanları tarafından verilmesi ve hak temelli eşitlik konusunu vurgulaması, ayrımcılığın önüne geçmek ve yeniden üretilmemesi için önemlidir. Öğrencilerden geri dönüşler alarak örnek bir olay anlatıp değerlendirmelerini isteyerek gerekli altyapı ile donatmak önem arz etmektedir. Dersi alan öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık taşınmasalar bile onlarda bu farkındalığı yaratmak teşvik edilmelidir.

Son olarak yalnızca sosyoloji bölümü öğrencileri için değil aynı zamanda diğer bölümlerde de okutulacak bir ders olarak gündeme gelmelidir. En azından seçmeli bir ders olarak verilmesinde fayda vardır böylece öğrencilerin kadın-erkek eşitliğini engelleyici unsurlar konusunda değerlendirmeler yapmaları sağlanabilir ve bu da daha eşit toplumların varlığı için elzemdir.

KAYNAKÇA

- Acar-Erdol, A. T., Özen, F., & Toraman, Ç. (2019). Türkiye’deki Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 794-844.
- Akner, N., & Eren, Ş. (2013). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evlilik Programları. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 2-20.
- Akbulut, N. T. & Erdoğan, E. B. (2017). Televizyon Dizilerinde Yer Alan “Anne” Figürünün Cinsiyetçi Söylem Açısından İncelenmesi: Çocuklar Duymasın Dizisi Örneği. *Medyayı Okumak* içinde (Ed. Erdoğan E. B. Akbulut N. T. & Mutlugün M. A.). Cinius Yayınları.
- Aktaş, G. (2020). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Televizyon Dizilerine Yansıması Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 1, 1-12.
- Armstrong, N. (1988). The Gender Bind: Women and the Disciplines," *Genders*,3, 1-11.
- Avrupa Konseyi (2022). *Hak Savunucusu Avukatlar İçin Rehber Kitap Serisi - 4 Toplumsal Cinsiyet*. Şen Matbaa.
- Aytekin, P. E. (2018). Yerli Dizilerde Kadın Kimliğinin Temsili Üzerine Bir Örnek; “Yaprak Dökümü” Dizisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 447-463.
- Bakır, N., Irmak Vural, P., & Demir, C. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Cinsel Eğitime Yönelik Tutumları ve Toplumsal Cinsiyet Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3 (5), 119-128.
- Bartual-Figueras, T. & Carbonell-Esteller, M. & Marín, A. & Colome-Ferrer, J. & Turmo Garuz, J. (2018). *Gender Awareness At The University: Is There A Gender Gap?*.
- Baş E., Çebi E. (2021). Gelin-Kaynana İlişkilerinin Medyadaki Temsili: Zuhale Topal’la Sofrada Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 960-986.
- Beauvoir, de S. (2019). *İkinci Cinsiyet*. (G. Savran, Ç ev.). Koç Üniversitesi Yayıncılık.
- Binark, M. & Bek, M. G. (2007). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. Kalkedon Yayınları.
- Butler, J. (2005). *Cinsiyet Belası* (Çev. Başak Ertür). Metis Yayınları.

- Butler, M., W. J. Paisley (1980). *Women and the mass media : sourcebook for research and action*. Human Sciences Press.
- Byars, J. & Meehan, E. R. (1994). Once in a Lifetime: Constructing “The Working Woman” through Cable Narrowcasting. *Camera Obscura: Feminism, Culture, and Media Studies*, 3(1), 33-34.
- Can, S. & Koz, A. K. (2018). Medya ve Kadın. *İletişim Sosyolojisi* içinde. (Ed. Ayhan, B.) Literatürk Academia.
- Connell R. W. (1987). *Gender and Power*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Connell, R. W. (1993). The Big Picture: Masculinities in Recent World History. *Theory and Society*, 22 (5), 597–623.
- Connell, R. W. (2009). *Gender* (Vol. 14). Polity.
- Connell, R. W. (2019) *Erkeklikler* (çev. N. Konukcu). Phoenix.
- Cook, J. A., & Fonow, M. M. (1986). Knowledge and Women's Interests: Issues of Epistemology and Methodology in Feminist Sociological Research. *Sociological Inquiry*, 56(1), 2-29.
- Collins, R. (1990). Conflict theory and the advance of macro-historical sociology. In *Frontiers of Social Theory. The New Syntheses* (pp. 68-87). Columbia University Press.
- Çağlayan, Ç. E. (2014). Toplumsal Cinsiyet Kalıplarında Farklılaşma mı? Hung Dizisinde Sunulan Erkek. *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* içinde. (Ed. Kuruoğlu, H. & Aydın, B.). Detay Yayıncılık.
- Çelebi, E. (2022). Medyanın Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerinde Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (82), 822-829.
- Çelik A., Pasinlioğlu T., Gonca, T., & Koyuncu H. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet Eşitliği Tutumlarının Belirlenmesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 21 (3) 181-186.
- Donovan J., (2009) *Feminist Teori* (Çev. A. Bora ve Diğerleri.). İletişim Yayınları.
- Erdoğan, E. B. & Akbulut N. T. (2017). Televizyon Dizilerinde Yer Alan “Anne” Figürünün Cinsiyetçi Söylem Açısından İncelenmesi: Çocuklar Duymasın
- Erdoğan, İ. (2013). Dördüncü Güç Medyadan Beşinci Güç İnternete: Demokratik Bir Dönüşüm mü Yaşanıyor? *Selçuk İletişim*, 8(1), 176-191.

- Erdoğan, M. T. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Medya Okuryazarlığının Rolü* (Uzmanlık Tezi), T.C. Baş bakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Erdoğan, M. & Civelek, S. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğ inde Medyanın Rolü Konulu Komisyon Raporu*. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayını.
- Ertoý, A. Ö. (2018). *Karabük Üniversitesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Tutumlarına ve Bu Tutumlarının Belirleyicilerine Yönelik Bir Değerlendirme* (Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi)
- Gauntlett, D. (2008). *Media, gender and identity: An introduction*. Routledge. George, A. L. (1959). Quantitative and qualitative approaches to content analysis. *Trends in content analysis* içinde (ss. 7- 32). University of Illinois Press.
- Gill, R. C. (2007). *Gender and the Media*. Polity.
- Gül Ünlü, D., & Aslan, P. (2016). Türk Televizyon Dizilerindeki Kadın Rollerine Kadınların Gözünden Bakmak. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, 1(2), 191-206.
- Hajnalka, Fényes. (2014). Gender Role Attitudes among Higher Education Students in a Borderland Central-Eastern European Region called 'Partium'. *Center for Educational Policy Studies Journal*. 4. 49-70.
- Harding, S. G. (1987). *Feminism and methodology: Social science issues*. Indiana University Press.
- Harris, R. J. & C. P. Barlett (2019) Effects of Sex in the Media. In *Media Effects* (Ed. J. Bryant & M. B. Oliver). Routledge.
- Hartsock, N. (1983). The Feminist Standpoint: Developing the Ground For a Specifically Feminist Historical Materialism. S. Harding & M. B. Hintikka (Ed.), *Discovering Reality* içinde (ss. 283–310). D. Reidel Publishing Company.
- Hinton-Smith, T., Marvell, R., Morris, C. A., & Brayson, K. (2021). 'It's not something that we think about with regard to curriculum.' Exploring gender and equality awareness in higher education curriculum and pedagogy. *Gender and Education*, 34 (5), 495-511.
- Ivy D. K. & Backlund P. (1994). *Exploring genderspeak: personal effectiveness in gender communication*. McGraw-Hill.

- İnceoğlu, İ., & Akçalı, E. (2018). *Televizyon dizilerinde toplumsal cinsiyet eşitliği araştırması*. TÜSİAD.
- Karabulut, M., Öztürk, N. & Özgüner, Ö. (2019). *Kavramlar Sözlüğü*. Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği.
- Kocadaş, B. (2005). Kültür ve Medya. *Bilig Dergisi*, 34, 1-13.
- Kivisto, P., & Pittman, D. (2007). Goffman's Dramaturgical Sociology. *Illuminating social life: Classical and contemporary theory revisited*, 271-290.
- Kocaman, A. & Meral, P. S. (2006). Televizyonda Yayınlanan Kadın Programlarının Eleştirisi: "Biz Bize" Programı Örneği. *Medya Eleştirileri* içinde. (Der. Bilgili, C.). Beta Yayıncılık.
- Kurt, K. Ş. (2010). *Medya ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanı ve Televizyonda Yayınlanan Dizilerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi).
- Kuyucu, M. (2013). Türkiye'de Çapraz Medya Sahipliği: Medya Ekonomisine Olumsuz Etkileri ve Bu Etkilerin Önlenmesine Yönelik Öneriler. *Selçuk İletişim*, 8(1), 144-163.
- Lorber J. (1994). "'Night to His Day': The Social Construction of Gender." İçinde *Paradoxes of Gender* . (ss. 3-15). Yale University Press.
- Lorber, J., & Farrell, S. A. (Eds.). (1991). *The social construction of gender*. Sage Publications, Inc.
- Macnamara, J. (2006). *Media and male identity: The making and remaking of men*. Springer.
- Mies, M. (1996). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru. S. Çakır ve N. Akgökçe (Ed.), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (ss.48-64). Sel Yayıncılık.
- Mulvey, L. (2006). Visual pleasure and narrative cinema. *Media and cultural studies: Keywords*, 1, 342-352.
- Neuman, W.L. (2011) *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. 7th Edition, Pearson.
- Ng, E. S. & McGowany, R. A. (2022). Breaking the glass ceiling: Views of women from the second-wave feminist movement. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 5, 1-15.

- Oakley A. (1972). *Sex, gender and society*. Maurice Temple Smith.
- Özdemir, M. (2020). Kültürel Çalışmalar Perspektifinden Çukur Dizisinin Alımlaması: Erkeklik ve Kadınlık Temsilleri Üzerine Bir Araştırma. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, 1 (14), 116-133.
- Özsoy, A. (2011). Yerli Polisiye Televizyon Dizilerinde Hegemonik Erkek (lik). *Medyada hegemonik erkek (lik) ve temsil*, 1, 125-161.
- Parsons, T. (1949). The social structure of the family. In R. N. Anshen, *The family: its function and destiny* (pp. 173–201). Harper.
- Rakow, L. (1995). Popüler Kültüre Feminist Yaklaşımlar: Ataerkinin Hakkını Teslim Etmek. *Kadın ve Popüler Kültür içinde* (Çev. İrvan, S. ve Binark, M.). Ark Yayınları.
- Reinharz, S., ve Davidman, L. (1992). *Feminist methods in social research*. Oxford University Press.
- Scott, J. W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053-1075.
- Shrum L. J. (2019). Media Consumption and Perceptions of Social Reality: Effects and Underlying Processes. In *Media Effects* (Ed. J. Bryant & M. B. Oliver). Routledge.
- Sığın, A. (2021). Yeni Medya Sonrası Geleneksel Medyada Kadın: 21. Yüzyılda Erkek Egemen Gösterimler, Kadınca Sessizlikler. *Destandan Güncele Doğudan Batıya Kadın Üzerine Tartışmalar içinde*. (Ed. Ersöz, A. G.). Nobel Yayıncılık.
- Smith, S. L., & Granados, A. D. (2009). Content patterns and effects surrounding sex-role stereotyping on television and film. In *Media effects* (pp. 358-377). Routledge.
- Soydan, E. & Küçükşen, K. (2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Medyadaki İzdüşümleri. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (3), 18-28.
- Stevens, K. & Martell, C. (2016). *An Avenue for Challenging Sexism: Examining the High School Sociology Classroom*.
- Stuart, H. (1980). Encoding/decoding. (Ed. Hall, S., Hobson, D., Lowe, A., Paul, A., Willis, P.) In *Culture, Media And Language: Working Papers in Cultural Studies*. Routledge

- Susanti, E., & Mas'udah, S. (2020). Gender consciousness among students of higher education. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 13(1), 985-1006.
- Şener, G., Çavuşoğlu Ç. & Irklı, H. İ. (2016). Medya ve Toplumsal Cinsiyet. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde. Dipnot Yayınları.
- Takkin T. (2020) Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet tutumlarının özgüven, kişilik özellikleri ve sosyo-demografik değişkenler ile ilişkisinin incelenmesi. (Yüksek Lisans, Çağ Üniversitesi)
- Tansel, B., & Kaya, S. (2023). Toksik Erkekliğin Türk Dizi Endüstrisinin Popüler Örnekleri Üzerinden Okunması, Hercai Ve Sen Anlat Karadeniz. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 13(26), 107-130.
- Timisi, N. (1997). *Medyada Cinsiyetçilik*.
- Tong, R. (2009) *Feminist Thought*. Westview Press.
- Tuchman, G. (2000). The symbolic annihilation of women by the mass media. In *Culture and politics: A reader* (pp. 150-174). Palgrave Macmillan US.
- Tuncel, G. & Aslaner, A. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Penceresinden Ortaokul Öğrencilerinin “Modern Kadın” Algısına Bakmak. *International Journal of Social Science Research* , 7 (1) , 103-117.
- Türkmenoğlu M. D. (2015). *Hemşirelik Öğrenimi Gören Birinci ve Son Sınıf Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi)
- Unger, R. (2020). *Representations: Social constructions of gender*. Routledge.
- Ünalerzen, M., (2014). The Effects of the Visual Media on Turkish Women. *International Communication Studies* (pp.191-209). Emirler Matbaa.
- Üstgörül, S., Önür, H., & Tekin Önür, H. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları ile Cinsel Tutumlarının İncelenmesi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 77-87.
- Van Zoonen, L. (1994). *Feminist media studies*. (Vol. 9). Sage.
- Verdonk, P., Benschop, Y., Haes, H.C., & Lagro-Janssen, T. (2008). *Medical Students' Gender Awareness Construction of the Nijmegen Gender Awareness in Medicine Scale (N-GAMS)*.

- Virga, D. G. (1983). *A survey of student awareness of gender equity at the community college level*.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125–151.
- Wollstonecraft, M. (2004). *A vindication of the rights of woman*. Penguin Books.
- Yaacob, A. (2015) Attitudes among Students towards Gender Beliefs and Moral Values at Higher Learning Institutions in Malaysia. *Open Access Library Journal*, 2, 1-8.
- Yeşil, A., & Balcı Karaboğa, F. A. (2021). Gender Equality Awareness among Middle School Students. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 28, 51-78.
- Yıldırım A. & Şimşek H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Örneği. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 148-164.

EKLER

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih:24/06/2024

Tez Başlığı: Medyadaki Toplumsal Cinsiyet Temsillerinin Sosyoloji Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma

Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 75 sayfalık kısmına ilişkin, 24/06/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 3 'tür.

Uygulanan filtrelemeler*:

- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- ☒ Kaynakça hariç
- ☐ Alıntılar hariç
- ☒ Alıntılar dâhil
- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Onur YILMAZ

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Onur YILMAZ
	Öğrenci No	N22132794
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

DANISMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

Date: 24/06/2024

Thesis Title (In English): A Qualitative Study on the Evaluation of Gender Representation in Media by Sociology Students

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 24/06/2024 for the total of 75 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 3 %.

Filtering options applied**:

- ☒ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ References cited excluded
- ☐ Quotes excluded
- ☒ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Onur YILMAZ

Student Information	Name-Surname	Onur Yılmaz
	Student Number	N22132794
	Department	Sociology
	Programme	Women and Gender Studies

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Doç. Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2. ETİK KURUL/KOMİSYON İZNİ YA DA MUAFİYET FORMU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu

Tarih: 09/02/2024 16:49

Sayı: E-66777842-300-00003369301

00003369301

Sayı : E-66777842-300-00003369301
Konu : Etik Kurulu İzni (Onur YILMAZ)

09/02/2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 29.01.2024 tarihli ve E-12908312-300-00003344147 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Onur YILMAZ**'ın, **Doç. Dr. Ashhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU** danışmanlığında yürüttüğü "*Medyadaki Toplumsal Cinsiyet Normlarının Sosyoloji Öğrencileri Tarafından Nasıl Algılandığı Araştırması*" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun **06 Şubat 2024** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. İsmet KOÇ
Kurul Başkanı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 5E04E319-5295-4C92-A341-B0113820F40E

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres:

Bilgi için: Burak CİHAN

E-posta: Elektronik Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Bilgisayar İşletmeni

Telefon: Faks:

Telefon: 03123051082

Kep:

